

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra

Kęstučio Platūtkio
V kurso, civilinio proceso
studijų šakos studento

Magistro darbas

Grupės ieškinys

Class action

Vadovas: Doc. dr. Rimantas Simaitis

Recenzentas: Lekt. Albertas Šekštelo

Meškučių k.

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Anotacija:

Šiame darbe analizuojamas grupės ieškinio institutas siekiant rasti atsakymą į klausimą kodėl grupės ieškinio institutas Europoje (kontinentinės teisės tradicijoje) vis dar nėra plačiai naudojamas pažeistų teisių gynimo būdas. Siekiant atsakyti į šį klausimą atkreipiamas dėmesys į bylinėjimosi grupėje istorines ištakas bei raidą, lyginamas instituto taikymas šių laikų JAV bei Lietuvoje, ES. Darbe taip pat aptariamos galimos šio procesinės teisės instituto vystymosi kryptys ir sėkmės galimybės kontinentinės teisės tradicijoje.

Pagrindiniai žodžiai: grupės ieškinys, bylinėjimasis grupėse, kolektyvinis teisių gynimas, procesinis bendrininkavimas, atstovaujамasis ieškinys

Annotation:

This work analyses the procedural class action device to find an answer why the class action device in European countries (civil justice tradition) is still being applied with reluctance as a tool to protecting infringed rights. In tries to find answers to the question, the author aims at group litigation history, comparison of the institute application in the modern U. S., Lithuania and the EU. The work also analyses possible developments and chances of success of group action lawsuits in civil law tradition.

Keywords: class action, group litigation, collective redress, joinder of parties, representative action

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. GRUPĖS IEŠKINIO IŠTAKOS IR RAIDA.....	2
1.1. Bylinėjimosi grupėse stadijos ir pavyzdžiai.....	2
1.1.1. Bylinėjimosi grupėse skirstymas į vystymosi stadijas.....	2
1.1.2. Ankstyvojo bylinėjimosi grupėse pavyzdžiai.....	3
1.2. Visuomeninės santvarkos ir jos pokyčių įtaka bylinėjimuisi grupėse.....	6
1.2.1. Visuomenės santvarkos ypatumai ir kaita kaip lemiamas instituto formavimosi veiksnys.....	6
1.2.2. Bylinėjimosi grupėse ištakų reikšmė šių laikų grupės ieškinio institutui.....	8
2. GRUPĖS IEŠKINIO IR PROCESINIO BENDRININKAVIMO SANTYKIS.....	11
3. GRUPĖS IEŠKINYS JAV, EUROPOS SĄJUNGOJE BEI LIETUVOJE.....	15
3.1. Grupės ieškiny JAV.....	15
3.1.1. (Ne)tikėta grupės ieškinio JAV tradicija ir susiformavimas.....	15
3.1.2. Grupės intereso sąvoka ir opt-out modelio sąsajos.....	19
3.1.3. Proceso privatizavimas, grupės ieškinių finansavimas ir paskatos vesti bylas.....	24
3.1.4. Požiūrių skirtumai. Puikus pažeistų teisių gynimo būdas ar „įteisintas šantažas“?.....	28
3.2. Grupės ieškinio modelis Europos Sąjungoje.....	33
3.2.1. Grupės ieškinio ES tradicija ir formavimasis.....	33
3.2.2. Europietiškas opt-in ir opt-out modelių derinimas.....	35
3.2.3. Grupės ieškiny ES: proceso (de)privatizavimas ir „kompetentingi subjektai“.....	36
3.2.4. Direktyvos reikšmė: problemos sprendimas ar tik deklaracija?.....	40
3.3. Grupės ieškiny Lietuvoje.....	41
3.3.1. Opt-in ir rekomenduojami maksimalūs advokato teisinių paslaugų dydžiai.....	44
3.3.2. Duomenų vagysčių skandalai ir instituto pritaikymo galimybės.....	45
4. GRUPĖS IEŠKINIO ATEITIES VIZIJA: KETVIRTOJI STADIJA?.....	48
IŠVADOS.....	51
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	52
SANTRAUKA.....	59
SUMMARY.....	60

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas: Stambūs duomenų apsaugos vagysčių, automobilių defektų, mobiliųjų aplikacijų ir kt. skandalai skatina vis daugiau diskusijų bei valstybių Europoje atrasti joms tinkamą grupės ieškinio reguliavimo mechanizmą. Europos Sąjungos lygmeniu taip pat neseniai priimta atstovaujamoji grupės ieškinių direktyva (EU) 2020/1828, kuria siekiama išspręsti šiandieninius vartotojų teisių apsaugos klausimus pripažįstant, kad iki tol galiojęs reguliavimas buvo nepakankamas. Grupės ieškinio institutas šiandien kelia daug tiek teorinių, tiek praktinių teisinių klausimų visoje Europoje ir pasaulyje.

Darbo tikslas: Šio darbo pagrindinis tikslas yra atrasti priežastis bei atsakymą į klausimą kodėl grupės ieškinio institutas Europoje vis dar nėra plačiai naudojamas pažeistų teisių gynimo būdas.

Darbo uždaviniai: 1) Ištirti vangaus grupės ieškinio taikymo Europoje, Lietuvoje priežastis, 2) palyginti JAV, Europos Sąjungos, Lietuvos grupės ieškinių taikymą bei bendrininkavimo institutą, 3) aptarti galimas grupės ieškinio instituto vystymosi perspektyvas ir sėkmę ateityje.

Darbo objektas: Šio darbo objektas yra grupės ieškinio instituto tradicijų, taikymo JAV, Europos Sąjungoje ir Lietuvoje, pagrindinių instituto elementų, galimo instituto vystymosi tyrimas. Darbe stengiamasi vengti aprašomojo pobūdžio dalių, kur didžiausias dėmesys būtų skiriamas instituto norminės bazės analizei. Pagrindinis dėmesys darbe skiriamas į bendresnes grupės ieškinio sėkmingo taikymo ir/ar netaikymo priežastis, jų įgyvendinimą bei instituto ateities perspektyvas.

Tyrimo metodai: Darbo struktūros dalys atitinkamai skirtos atskiriems tyrimo metodams, kurie pasitelkti darbo tikslui išpildyti. Pirmojoje dalyje taikant istorinį metodą siekiama atrasti bylinėjimosi grupėse instituto bei šių laikų grupės ieškinio instituto sąsajas. Antrojoje ir trečiojoje dalyse taikomas lyginamasis bei analizės metodas siekiant palyginti ir ištirti skirtingus grupės ieškinio reguliavimo bei taikymo modelius JAV, Europos Sąjungoje bei Lietuvoje bei palyginti procesinio bendrininkavimo institutą, rasti sėkmingo grupės ieškinio taikymo JAV priežastis. Ketvirtojoje dalyje, pasitelkiant prognozės metodą, siekiama įvertinti grupės ieškinio tolimesnes vystymosi kryptis ir sėkmės galimybes.

Darbo originalumas: Grupės ieškinio Europoje koncepcija nėra stipriai išplėtotą ir išvystytą, tai yra pakankamai naujas institutas. Vangaus grupės ieškinio instituto taikymo Europoje priežastys nėra plačiai aptartos. Naujasis Europos Sąjungos direktyvoje numatytas grupės ieškinio modelis taip pat nėra plačiai aptartas.

Svarbiausi šaltiniai: Yeazell, S. C. 1977. Group Litigation and Social Context: Toward a History of the Class Action. Taip pat, Yeazell, S. C. 2018. Lawsuits in a Market Economy: The Evolution of Civil Litigation. Bei Nagy, C. I. 2019. Collective Actions in Europe. A Comparative, Economic and Transsystemic Analysis.

Išsikeltos hipotezės: 1) grupės ieškinio instituto sėkmingas taikymas priklauso nuo giliųjų bylinėjimosi grupėse tradicijų, 2) procesinis bendrininkavimas nėra sietinas su grupės ieškinio taikymo sėkme, 3) grupės ieškinio instituto sėkmę lemia opt-out modelis, skatinimo mechanizmų sukūrimas advokatams JAV, kurie nėra priimtini Europoje ir Lietuvoje, 4) naujoji direktyva padės plėtoti grupės ieškinio institutą Europos Sąjungoje.

1. GRUPĖS IEŠKINIO IŠTAKOS IR RAIDA

Klystume teigdami, kad teisminiai procesai, įtraukiantys didelį asmenų skaičių, yra moderniosios XX-XXI a. teisės reiškinys. Tam tikros bylinėjimosi grupėse apraiškos teisės istorijoje yra pastebimos jau nuo itin senų laikų. Atsižvelgiant į šio magistrinio darbo tikslą, t. y. atsakyti į klausimą kodėl grupės ieškinio institutas kontinentinės teisės tradicijoje vis dar nėra plačiai taikomas pažeistų teisių gynimo būdas, būtų klaidinga neįvertinti ir neaptarti itin turtingos bylinėjimosi grupėse (angl. *group litigation*) tradicijos ir gilios šio instituto istorijos, vertinant jos galimą didelę įtaką grupės ieškinio taikymui ir sėkmei šių laikų civiliniame procese. Kartu istorinė analizė pateikia įdomias ir naudingas išvagas, kurios yra svarbios formuojant supratimą apie šį teisės institutą ne tik istorine prasme, tačiau ir vertinant dabartinį grupės ieškinio reguliavimą bei žvelgiant į galimas šio instituto vystymosi kryptis ateityje.

Šio skyriaus tikslas yra ištirti grupės ieškinio, kaip teisės instituto, šaknis ir tradicijas bei jų įtaką moderniojo grupės ieškinio susiformavimui bei taikymui. Peržvelgdami grupės ieškinio istoriją turėtume rasti atsakymą kuriai teisės tradicijai istoriškai šis institutas yra priskiriamas ir kiek teisės tradicija, istorija turi įtakos dabartinio grupės ieškinio instituto sėkmingam egzistavimui. Akivaizdu, kad senas teisės institutas, turintis ilgą ir sėkmingą istoriją, suformuotą praktiką, gali būti peržiūrėtas, taisomas ir pritaikomas iš naujo, keičiantis laikmečiams ir poreikiui, ir todėl sėkmingas, ne svetimas visuomenei (Machovenko, 2019, p. 10). Kita vertus, nesant teisės instituto tradicijų, išties būtų sudėtinga pritaikyti jį visuomenei, kuri niekada jo nepažino ir nanaudojo arba staiga primetimo būdu siekti suaktyvinti asmenis pasitelkti tam tikrą konkretų pažeistų teisių gynbos būdą, kuris jiems yra svetimas ir nežinomas. Taigi, šis skyrius turi patvirtinti arba paneigti iškeltą hipotezę, kad viena iš grupės ieškinio instituto vis dar nesėkmingo taikymo kontinentinėje Europoje priežasčių yra būtent giliųjų, ankstyvųjų bylinėjimosi grupėse tradicijų civilinės teisės tradicijoje nebuvimas.

1.1. Bylinėjimosi grupėse stadijos ir pavyzdžiai

Šiame poskyriuje aptariamos bylinėjimosi grupėse vystymosi stadijos, taip pat pateikiami ankstyvieji bylinėjimosi grupėse pavyzdžiai.

1.1.1. Bylinėjimosi grupėse skirstymas į vystymosi stadijas

Teisės mokslininkams priimtina bylinėjimąsi grupėse (angl. *group litigation*) kaip procesinės teisės institutą skirstyti į tam tikras stadijas, pradedant nuo maždaug XII a. ir baigiant XX a.

viduriu (Yeazell, 1977, p. 867). Tyrinėjant grupės ieškinio perspektyvas XXI a., autoriaus nuomone galima būtų išvelgti ir ketvirtąją, aktualėjančią modernių laikų stadiją spartėjančiame skaitmenizacijos amžiuje. Šio darbo 4 dalyje trumpai pažvelgsime kokios galėtų būti ir tolimesnės grupės ieškinio instituto vystymosi ir, galbūt, ketvirtosios stadijos kryptys. Tačiau tyrinėjant grupės ieškinio istorines ištakas ir tradicijas, svarbiausios yra būtent pirmosios trys stadijos. Verta pažymėti, kad sutiktina su teisės mokslininkų išsakyta mintimi, kad tam tikras klasifikavimas yra tik sąlyginis reiškinys, tad tai neturėtų būti suprasta griežtai, o labiau kaip pagalba orientuojantis ir geriau suprantant tam tikras tendencijas (Lastauskienė *et al.*, 2020, p. 362-363). Bylinėjimosi grupėse stadijų skirstymas yra gana platus ir susijęs su chronologine grupės ieškinio vystymosi raida, kurią galima dalyti į tris grubias šio procesinės teisės instituto istorinio vystymosi dalis.

Pirmojoje stadijoje, maždaug XII-XVIII a., bylinėjimasis grupėse atliko svarbią feodalinių teisinių sanktykių reguliavimo funkciją. Tiriant šią stadiją yra svarbu atkreipti dėmesį į feodalinių santykių prigimtį. Antroji stadija, vyravusi apie XVIII-XIX a., yra sietina su bylinėjimosi grupėse apnykimu dėl istorinių visuomeninių aplinkybių, pavyzdžiui, kaip asociacijų, korporacijų atsiradimas Anglijoje bei JAV. Trečioji bylinėjimosi grupėse stadija yra laikoma kaip moderniojo grupės ieškinio atsiradimas XX a., kuris yra siejamas su individualios, nepriklausomų asmenų visuomenės susikūrimu, įsitvirtinimu ir kartu atsaku į stambiųjų įmonių atsiradimą, jų įtakos didėjimą augančioje ekonomikoje, galimą piktnaudžiavimą padėtimi (Yeazell, 1977, p. 867). Trečiojoje stadijoje matome bylinėjimosi grupėse atgimimą su moderniojo grupės ieškinio atsiradimu, kuris yra siejamas su asmens, kaip individualaus savo teisių ir pareigų šeimininko ir turėtojo, vyravimu. Toliau darbe aptariami pirmosios stadijos ypatumai ir pavyzdžiai.

1.1.2. Ankstyvojo bylinėjimosi grupėse pavyzdžiai

Anksčiausias sutiktas bylinėjimosi grupėje atvejis rašytiniuose šaltiniuose yra dokumentuotas 1199 m. Anglijoje, Canterbury arkivyskupo teisme. Parapijos dvasininkas Martinas padavė į teismą keturis valstiečius – būtent parapijos atstovus – dėl tam tikrų mokestinių laidojimo klausimų: dvasininkas teigė, kad mirusiuosius jis laidos tam paskirtoje vietoje už papročiu nusistovėjusią sumą, tačiau mirusiųjų kūnus, tuo atveju, į vietą kelias mylias turės nešti patys parapijiečiai. Kitu atveju, jis geranoriškai leistų patiems parapijiečiams mirusiuosius laidoti

šalia esančiose koplyčios kapinėse, tačiau jam turi būti sumokėtas toks mokestis, kurį jis gautų, jei šias paslaugas atliktų pats¹ (Yeazell, 1997, p. 688).

Kitoje, XVI a. byloje, *Churchwardeners of Northwold v Scot*, parapijiečiai į teismą padavė savo parapijos dvasininką. Parapijiečiai gynė seną paprotį, kuriuo parapijos dvasininkas privalo kiekvieną Šv. Andriaus dienos vakarą atnešti kiekvienam parapijiečiui kepalą duonos ir rūkytą silkę. Dvasininkui to nepadarius, parapijiečiai stojo ginti parapijos vargšų. Kancleris atmetė parapijiečių skundą, kuomet dvasininkas pažadėjo dukart pakelti metinių pašalpų dydį (Yeazell, 1977, p. 882).

XVII a. byloje *How v. Tenants of Bromsgrove*, lordas How, taip pat Anglijoje, padavė į teismą savo žemės nuomininkus-baudžiauninkus (angl. *tenants*) teigdamas, kad jam priklauso įgyvendinti karališką teisę laisvai medžioti jų užimtose žemėse. Nuomininkai gynėsi, kad jei lordas How įgyvendins savo teisę laisvai medžioti, jiems neliks ar neužteks pakankamai dirbamosios žemės². Nuomininkų-baudžiauninkų teisės į žemę šiuo atveju – sąlyginės, kadangi nuosavybės teisės į žemę baudžiauninkai neturėjo, o žemės ir jų santykis teisine prasme bent jau iš šių dienų perspektyvos, iki galo nėra aiškus (Yeazell, 1977, p. 869). Tačiau, vis dėlto, yra aiškus pats baudžiauninkų statusas – ši byla juos sieja, nes visi jie yra kaimo, kuris yra lordo teritorijoje, gyventojai.

Mokslininkų, tyrinėjančių grupės ieškinio ištakas dažnai minima XVII a. byla – *Brown v. Vermuden*. Joje taip pat iškyla panašūs klausimai į jau aptartuosius. Parapijos dvasininkas šioje byloje, paduodamas į teismą jo parapijoje esantį ir kasyklose dirbantį kaimelį, siekė užsitikrinti teisę pirkti dešimtinę dalį kaimelio iškastos rūdos, pigesne nei rinkos kaina, taip įgyvendindamas savo teisę į dešimtinės mokestį. Čia buvo susidurta su problema, kadangi bažnyčios teisė į dešimtinę buvo numatyta į iš agrikulturnos veikla gautus produktus ar pajamas, tačiau dešimtinės teisės kasyklų atžvilgiu, papročių teisė nenumatė. Šioje byloje, kaip teigiama,

¹ Ši byla pasižymi parapijos dvasininko siekimu surinkti iš parapijiečių bažnyčiai priklausančią duoklę – mokestį. Tai padaryti yra žymiai efektyviau, jei sprendimas įpareigoja ne vieną, o iškart visus parapijos gyventojus. Tačiau svarbu pažymėti, kad šis pavyzdys jokiū būdu neturėtų formuoti nuomonės, kad šis teisės instrumentas Viduramžiais buvo naudojamas vien tik aukštesnio luomo privilegija žemesniųjų atžvilgiu. Randama įvairių atvejų, kuomet bylinėjimosi grupėje institutas pasitelkiamas panašių socialinių sluoksnių narių kylant įprastiems ginčams, pavyzdžiui, vienos parapijos iškeliama byla kitos parapijos atžvilgiu dėl iškilusio ginčo kam tenka pareiga tvarkyti užtvanką (Yeazell, 1997, p. 689).

² Nėra aišku, kas tais laikais turėta omenyje sakant „pakankamai“ žemės. Yeazell teigia, kad sudėtinga iš tokio apibrėžimo daryti išvadas, kad baudžiauninkų interesas buvo apginti nuosavybės teisę, kaip tokią, kadangi nuosavybės teisės į žemę jie neturėjo, o žemės buvo naudojamos bendrai viso kaimo. Vis dėlto, vienaip ar kitaip kaimo gyventojai siekė apginti su jais susijusią ir jų naudojamą žemę (Yeazell, 1977, p. 869).

pats kaimelis išrinko keturis savo atstovus ir nusiuntė juos ginti kaimelio interesus. Įdomus bei dviprasmiškas ir šio teismo sprendimas: dvasininko ieškinys kalnakasiams yra tenkintinas, taigi, dvasininkas gali įsigyti iškastos rūdos žemesne nei rinkos kaina, bet tuo pačiu teismas nusprendė, kad kaina, kurią dvasininkas prašė nustatyti yra per žema, o klausimą kokia kaina turi būti, teismas atidėjo vėlesnei dienai (Yeazell, 1977, p. 869-870).

XIV a. *Hilgay v. Wesnam* byloje, parapijos dvasininkas apkaltino parapijietį, kuris jam grasina bei neleidžia atlikti bažnytinių apeigų. Dvasininkas apkaltino ne tik šį parapijietį, tačiau visą grupę parapijiečio bendrininkų, kurie, jo teigimu, prisidėjo prie kaltinamo parapijiečio nedorybių (Marcin, 1974, p. 519).

Svarbu pažymėti, kad visi šie aptarti pavyzdžiai kyla iš bendrosios teisės tradicijos ir vyko Anglijoje. Ieškant bylinėjimosi grupėse ištakų kontinentinės teisės Europoje, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje, buvo susidurta su šaltinių trūkumu, o ypač konkrečių pavyzdžių atžvilgiu. Bendrosios teisės tradicijoje vykusių bylinėjimosi grupėse konkrečių pavyzdžių galima atrasti tikrai daug. Vis dėlto, ieškant atsakymo buvo pažvelgta į bendresnio pobūdžio šaltinius, juose yra nurodyta, kad į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilies teismą kreipdavosi, be kita ko, miestiečiai, taip pat minimi ir bendraieškoviai (Vansevičius, 1981, p. 58, 117). Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimuose taip pat sutinkami miestiečiai kaip proceso šalis, minimi ir valstiečiai, tačiau pastarieji figūruojantys labiau kaip ginčo objektas (Raudėliūnas, Baliulis, 1988, p. 24). Moksliniuose šaltiniuose taip pat teigiama, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pavietai, valsčiai veikė kaip korporacijos, o kolektyvinių teisės subjektų atsakomybė Europoje nebuvo retas reiškinys (Machovenko, 2009, p. 12).

Viena vertus, aptarti pavyzdžiai įrodo, kad teisių gynimas ar atsakomybė grupėse nėra moderniujų laikų reiškinys, institutas vyravo ir buvo žinomas nuo žymiai ankstesnių laikų ir įtraukė įvairių klausimų sprendimą. Kita vertus, taip pat svarbu pažymėti, kad nepaisant šaltinių bei bylinėjimosi grupėse gausos bendrosios teisės tradicijos valstybėje Anglijoje, rasti bendresnieji moksliniai šaltiniai leidžia manyti, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei kontinentinės teisės tradicijos Europos valstybėse bylinėjimasis grupėse, teismų sprendimai, kurie turėjo galią ne vienam, o daugeliui asmenų, taip pat nebuvo svetimas reiškinys. Taigi, bylinejimas grupėse, kad ir labiau išplėtotas ir galbūt senesnis institutas bendrojoje teisės tradicijoje, nebuvo išimtinai tik bendrosios teisės tradicijoje vyravęs institutas. Todėl atmestina hipotezės dalis, kuria buvo manyta, kad dabartinio grupės ieškinio sėkmingas taikymas, be kita

ko, gali priklausyti ir nuo išimtinai bendrosios teisės tradicijai priskiriamo teisės instituto, kur jau nuo viduramžiais yra susiformavusios bylinėjimosi grupėse tradicijos.

1.2. Visuomeninės santvarkos ir jos pokyčių įtaka bylinėjimuisi grupėse

Įsitikinus, kad bylinėjimosi grupėse institutas nėra išimtinai tik iš bendrosios teisės tradicijos kildintinas reiškinys, vis dėlto, svarbu išsiaiškinti ar šios istorinės grupės ieškinio šaknys apskritai turi įtaką moderniojo grupės ieškinio susiformavimui.

1.2.1. Visuomenės santvarkos ypatumai ir kaita kaip lemiamas instituto formavimosi veiksnys

Taigi, tiek bendrosios teisės tradicijoje, tiek civilinės teisės tradicijoje viduramžiais bei vėlesniais laikais teisėje jau buvo žinomi atvejai, kuomet byla galėjo vienaip ar kitaip įtraukti daugelį asmenų. Nepaisant mūsų laikams atrodančių seniau spęstų visiškai nebūdingų klausimų, galime nesunkiai atpažinti ir suprasti aptariamų bylų procesinio poreikio pobūdį, dėl kurio ginčą spręsti grupėje yra paprasčiau. Pavyzdžiui, minėtoje *Brown v. Vermuden* byloje netgi yra minima, kad jei visi atsakovai nebūtų siejami sprendimo, tokios bylos, kaip teisės į malūną, skaičiumi būtų begalinės ir niekada nesibaigtų (Marcin, 1974, p. 516). Šis teiginys leidžia manyti apie koncentruotumo principo įgyvendinimą jau nuo senų laikų. Tačiau vertinant panašumą šių laikų civiliniams procesams, nevertėtų daryti skubotų išvadų.

Svarbus pateiktųjų konkrečių bylų pavyzdžių bruožas yra tas, kad visi atvejai, kuriuos mokslininkai tiria pirmaisiais bylinėjimosi grupėje atsiradimo laikais bei XII-XVII a., visuomet kyla tarp tų pačių subjektų, t. y. parapijos-parapijiečių santykių ir/arba tarp feodalo ir valstiečių (Yeazell, 1977, p. 872). Tai yra paaiškinama remiantis viduramžių socialine, ekonomine padėtimi.

Viduramžių laikotarpiu žemiausiam socialiniam luomui priklausę valstiečiai dalinosi bene identiškomis teisėmis ir pareigomis (Machovenko, 2019, p. 178). Egzistuojant luominei santvarkai, sudėtinga kalbėti apie atskiro žmogaus teises, kurias dažnu atveju būtų verta ginti, kadangi didele dalimi atskiro asmens teisės yra bene identiškos viso kaimelio bendruomenės teisėms. Jos yra susijusios su kasdieniu valstiečio gyvenimu, pavyzdžiui, kaip ir to laikmečio bylos, kylančios iš aptvėrimų, teisės naudotis malūnu (Marcin, 1974, p. 516).

Žvelgiant dar siauriau, viduramžių kaimo bendruomenė turėjo pilną organizacinę struktūrą ir buvo išsidėsčiusi aplink dirbamasias žemes, o kiekviena šeima ar individas prižiūrėjo savo žinioje turėtą siaurą žemės ruožą bendrojoje kaimo žemėje (Smith, 2000, p. 134). Ši kaimo bendruomenė buvo uždara ir galėjo save apsirūpinti, tačiau vienos iš esminių figūrų valstiečių gyvenime buvo bažnyčia bei feodolas. Bendruomenei luominės teisės ir pareigos, jų įgyvendinimas pasireiškė kaip nuolatinis santykis su bažnyčia ir feodalu. Valstiečiai, bažnyčia bei feodolas buvo labai susieti bei vieni nuo kitų priklausė (Yeazell, 1977, p. 894).

Bendruomenės uždaramas savo vidine bei save apsirūpinančia struktūra ir luominė visuomenės santvarka lėmė, kad vietinis lordo pilies (angl. *chancery court*) teismas rūpinosi taisyklių toje uždaroje bendruomenėje laikymusi, o dėl luominių teisių ir pareigų, kiekvienam bendruomenės valstiečiui turint tą patį teisinį statusą, lordo kanceliarijos teismo veikla, sprendimai galėjo būti prilyginami ir savotiškai vietinei teisėkūrai, tuo pačiu įpareigojančiai visus bendruomenės gyventojus. Keičiantis ekonominei padėčiai, didėjant agrikultūros produktų vertei, atsirado poreikis keisti papročiu nusistovėjusias nekeičiamas taisykles, kurios tiesiog nebeatitiko besikeičiančio gyvenimo poreikių, o tai padidino ir ginčų pilies kanceliarijoje skaičių³. Šiame pereinamajame laikotarpyje lordo pilies teismui nuolat sprendžiant dėl iki tol laikytų nekintamų papročių taikymo, tai pavirto į procesą, labiau panašų į nuokatinę teisėkūrą, kuri davė postūmį pereiti statutinės teisės link, kuri reguliuotų kaimelio gyvenimą aiškesnėmis, konkretnėmis taisyklėmis į ateitį (Yeazell, 1977, p. 885-886). Socialiniai ir ekonominiai pokyčiai ilgainiui paskatino papročių teisės įtakos sumažėjimą, statutinės teisės reikšmės išaugimą, luominės santvarkos irimą, korporacijų susikūrimą, lėtą visuomenės struktūros virtimą kita forma.

Bylinėjimasis grupėje anksčiausiais šio instituto laikais bei stadijomis yra siejamas būtent su socialiniu visuomenės susiskirstymu į luomas. Luomas apspręsdavo asmens teises ir pareigas, o perėjimas iš vieno luomo į kitą nelabai buvo įmanomas (Machovenko, 2019, p. 179-180). Didžiausia dalimi viduramžių visuomenė buvo sudaryta iš valstiečių, kurie turėjo labai panašias teises, interesus, dalinosi panašiu gyvenimo būdu. Pažymėtina, kad toks individualumo stokojantis gyvenimo būdas ir aplinka lėmė ir individualiais požymiais

³ Mokslininkų, pvz. Yeazell aiškinimu, taip nutiko dėl to, kad greitas ekonominis augimas pranoko paprotinę teisę. Valstiečiams papročių teisės taikymas spartaus ekonominio augimo sąlygomis, kai agrikultūros produktų vertė stipriai išaugo, reiškė, kad nekintantis paprotys, nustatantis žemą duoklių mokėjimą ponui, yra labai naudingas valstiečiui ir atvirkščiai, labai nenaudingas feodalui.

valstiečių atžvilgiu nepasižymėjusią teisę. Todėl, istorijoje galime pamatyti daug pavyzdžių, kuomet iškilus tam tikriems ginčams ir kreipiantis į teismą ar pono kanceliariją, savotišku „ieškovu“ ar „atsakovu“ feodaliniuose santykiuose matome ne atskirą, individualiais požymiais, atstovavimo pagrindu suformuotą grupę, o suformuotą asmenų grupę išimtinai dėl ją sudarančių asmenų priklausymo vienam luomui ir vietai.

Taigi, būtent luominės visuomenės ir atskirų bendruomenių struktūra, vėliau ir ekonominės padėties bei visuomeninės struktūros kaita ir raida, o ne teisės bei civilinio proceso principai lėmė bylinėjimosi grupėse instituto atsiradimą, funkcijas ir kaitą ankstyvojoje bylinėjimosi grupėse stadijoje.

1.2.2. Bylinėjimosi grupėse ištakų reikšmė šių laikų grupės ieškinio institutui

Bandydami vertinti tuomet vykusį procesą, mes automatiškai bandome lyginti jį su mums suprantamu šiuolaikiniu civiliniu procesu, tačiau tokiu atveju tiesiog negalime rasti atsakymo dėl vienos paprastos ir kartu labai sudėtingos priežasties: nei vienas iš mums dabar kylančių klausimų nebūtų suprantamas tais laikais gyvenusiems žmonėms (Yeazell, 1997, p. 689). Čia susiduriame su tam tikra problema, kadangi kyla noras grupės ieškinį šiandien ir bylinėjimąsi grupėse palyginti, ypač, kuomet išsikelta hipotezė tvirtina, kad giliosios grupės ieškinio instituto šaknys yra viena iš sėkmingų grupės ieškinio instituto sėkmingo egzistavimo šiandien priežasčių. Pradedant pačio atstovavimo samprata, ginčo pobūdžiu seniau ir dabar, baigiant skirtinguose laikotarpiuose vyravusiu supratimu apie individo teisės ir pareigas apskritai, pastebime pernelyg ryškių skirtumų, kurių yra daug daugiau nei panašumų.

Viduramžių socialinė struktūra iš dalies gali būti suprantama kaip tam tikras tinklas pakankamai viena nuo kitos atskirų įvairių bendruomenių vienetų (pvz. kaimų), kuriuos tarpusavyje sieja tik tam tikra vasalinė priklausomybė. Mokslininkų teigimu, dėl šios priežasties galėjo kilti ginčas apie atskiros bendruomenės teisių ir/ar pareigų apimtį, tačiau būtent šios teisės ir/ar pareigos, bet tik ne pats visos bendruomenės kaip vieneto byloje statusas galėtų būti ginčo objektas (Reynolds, 1984, cituota Yeazell, 1997, p. 689). Komiškai teigiama, kad būtų tiek pat prasminga paklausti viduramžių teisininko apie bendruomenės kaip vieneto statusą byloje, kiek paklausti šiuolaikinių teisininkų kodėl kiekvienas individas gali bylinėtis atskirai. Vis dėlto, anglosaksų tradicijoje šis institutas mena labai senus laikus. Karaliaus Henrio III rašte Canterbury vyskupui dar 1125 m., vyskupui atsisakius suteikti teisę parapijiečiams kreiptis į kanceliariją su grupės skundu, karalius atsakė vyskupui, kad

„vadovaujantis mūsų karalystės teise ir papročiais, kaimai bei baudžiauninkų bendruomenės gali spręsti iškilusius ginčus, teikti skundus mūsų teismuose savo bei kitų vardu paskiriant tris ar keturis savo atstovus“ (Cam, 1962, cituota Yeazell, 1997, p. 687, 689).

Nors pati bylinėjimosi grupėse viduramžiais ir vėlesniais laikais instituto koncepcija dėl keletos priežasčių gali būti ir panaši bei priminti dabartinį grupės ieškinį, pvz., į teismo procesą įtraukiama daugelis asmenų, nuo jų siunčiami atstovai spręsti klausimą, kuris aktualus atstovaujamesiems bei juos sieja ir pan., tačiau dėl pačių visuomenės sanklodos aplinkybių tokio instituto negalime tapatinti su šių laikų procesinės teisės grupės ieškiniu. Pernelyg skiriasi pats požiūris į asmenį, jo padėtį visuomenėje, visuomenės struktūra, asmens turimos teisės ir pareigos, galimybė rinktis būdą įgyvendinti teises bei rinktis jų gynimo būdą ir kt. Taigi, nors ir pati proceso koncentruotumo, teisingų precedentų formavimo koncepcija, pripažinta ir Viduramžiais, mums yra suprantama bei atpažįstama, negalime tapatinti pirminių bylinėjimosi grupėje užuomazgų su šių laikų grupės ieškinio institutu ar procesiniu bendrininkavimu.

Galima išskirti keletą bruožų, kurie patvirtina, kad grupės ieškinio instituto šiandien bei bylinėjimosi grupėse negalima tapatinti, todėl nebūtų visiškai teisingas ir teiginys, kad bylinėjimosi grupėse institutas, plačiai taikytas nuo viduramžių laikų, turėjo žymią ir/ar tiesioginę įtaką formuojantis moderniajam grupės ieškinio institutui. *Pirma*, tai buvo vien tik uždaras, save apsirūpinančios kaimo, parapijos bendruomenės klausimų sprendimas nuolat tarp tų pačių grupių, *antra*, būtent luominės santvarkos ypatumai lėmė neretai visos kaimo bendruomenės įtraukimą į bylą, *trečia*, dėl luominės santvarkos ypatumų taip pat nebuvo svarbūs atstovavimo bei kiti procesiniai klausimai, *ketvirta*, sutikti atvejai neįtraukia žalos atlyginimo klausimų (buvo sprendžiami lordo kanceliarijos teismuose, kurie dėl žalos atlyginimo nesprenė (angl. *court of equity*), ir kt. Taigi, vertinant išskirtus pagrindinius bylinėjimosi grupėse bruožus, dėl akivaizdžių skirtumų šių laikų procesui ir sampratai būtų sudėtinga vertinti ir teigti, kad bylinėjimosi grupėse institutas ir giliosios jo tradicijos galėtų turėti tiesioginę įtaką sėkmingam grupės ieškinio taikymui bei vystymuisi šiais laikais.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad lyginant bylinėjimosi grupėse ištakas, jų įtaką šiuolaikiniam grupės ieškinio institutui, dėmesį turime kreipti labiau į socialinės, istorinės

raidos netęstinumą nei pačios teisės tęstinumą⁴. Tik tuomet galima suprasti, kad grupės ieškinio institutas šiandien ir pradinės ankstyvosios bylinėjimosi grupėse stadijos gali būti panašūs galbūt tik koncepcija, kad į bylą įtraukiama daug asmenų. Tačiau institutai negali būti tapatinami⁵, o šiuolaikinis grupės ieškinio institutas tiesiogiai negali būti lyginamas su ankstyvųjų bylinėjimosi grupėse stadijų institutu. Pagrindinė ir lemiamą to priežastis yra socialiniai visuomenės santvarkos skirtumai, o tai lemia ir skirtingą bei nesuderinamą ankstyvojo ir vėlyvojo bylinėjimosi grupėse institutų pobūdį, funkcijas bei jų įgyvendinimą. Vis dėlto, bylinėjimosi grupėse institutas yra labai senas, jo taikymo ankstyvaisiais laikais, galima sakyti, buvo pastebėta proceso koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybė, tačiau šis panašumas šiuolaikinio grupės ieškinio atžvilgiu tėra bene vienintelis ir susijęs labiau su bendruoju teisės principų tęstinumu. Todėl nesant daugiau panašumų lyginant dabartinį grupės ieškinio institutą bei jo ištakas ir esant tiek daug nesuderinamų skirtumų, tenka konstatuoti, kad išsikelta hipotezė nepasitvirtino: ankstyvosios bylinėjimosi grupėse stadijos nėra sėkmingo moderniojo grupės ieškinio egzistavimo ir taikymo priežastis, o grupės ieškinys šiandien neturėtų būti tiesiogiai kildinamas iš gilios šio instituto istorijos, kuri taip pat negali būti kildinama išimtinai tik iš bendrosios teisės tradicijos.

Pateiktos išvados nereiškia, kad viduramžių metu vyravusi bylinejimosi grupėse forma buvo netinkama ar tam tikra prasme bloga. Priešingai, papročiai, teisės normos ir jų taikymas turi atitikti būtent to laikotarpio aktualijas ir būti interpretuojami to laikmečio kontekste (Lastauskienė *et al.*, 2020, p. 360). Panašu, kad bylinėjimosi grupėse institutas atitiko tuometinę viduramžių ir kiek vėlesnių laikų santvarką ir buvo naudingas instrumentas ginti pažeistas luomines teises, lengvino iškilusių problemų sprendimą. Svarbi šio skyriaus išvada taip pat yra tai, kad bylinėjimosi grupėse instituto raida ypač atspindėjo visuomenės socialinę bei ekonominę kaitą. Tai gali būti labai svarbi įžvalga kuriant šių laikų grupės ieškinio modelį Lietuvoje bei Europoje.

⁴ Žr. Yeazell, S. C. 1977. *Group Litigation and Social Context: Toward a History of the Class Action*. Columbia Law Review, Vol. 77, No. 6, p. 868.

⁵ Svarbu pažymėti, kad vienas iš grupės ieškinio tyrinėtojų, Raymond B. Marcin, savo darbe *Searching for the Origin of the Class Action*, 1974, atkakliai įrodinėja, kad atrado „vartotojų teisių apsaugos tipo grupės ieškinį“ dar 1309 m. Ši pozicija buvo atmesta, kadangi susidaro įspūdis, kad Marcin tiesiog taikė bendresnius standartus grupės ieškiniui apibūdinti, o priskirdamas ir pavadindamas atrastą viduramžių bylą grupės ieškiniu, orientavosi labiau tik į asmenų skaičių ir *res judicata* jiems galią. Šie teiginiai taip pat yra kritikuojami kitų teisės mokslininkų, pvz. Stephen C. Yeazell.

2. GRUPĖS IEŠKINIO IR PROCESINIO BENDRININKAVIMO SANTYKIS

Išsiaiškinus, jog teisės institutai bei jų funkcijos priklauso nuo socialinių, ekonominių aplinkybių visuomenėje, viena iš pirmoje dalyje padarytų išvadų buvo tai, kad šiuolaikinio grupės ieškinio instituto paskirtis, žinoma, nėra siejama tik su tam tikrų socialinių visuomenės sluoksnių teisių apsauga. Atsižvelgiant į ekonominį augimą, įvairių socialinių santykių kaitą Naujųjų laikų pabaigoje bei ypač Naujaisiais laikais, procesinei teisei, be kitų tuomet kilusių civilinio proceso reformavimo klausimų, taip pat kilo esminis poreikis siekti ir didesnės civilinių bylų nagrinėjimo spartos, tačiau kartu ir teisingo bylos išnagrinėjimo, t. y. koncentruotumo principo įgyvendinimo⁶. Tai puikiai pastebima formuojantis socialinio civilinio proceso modeliui (Nekrošius, 2002, p. 22-23). F. Kleinas teigė, kad teisinių konfliktų išvengti neįmanoma, tačiau kiekvienas ginčas daro neįkainojamai didelę neigiamą įtaką, jei kaip įmanoma nėra greičiau pašalinamas (Klein, Engel, 1927, cituota Nekrošius, 2002, p. 25-26). Vienas iš būdų bent jau iš dalies įgyvendinti koncentruotumo principą gali būti, jei įmanoma, patraukti į bylą daugiau asmenų, kurie turi teisę į ieškinio patenkinimą esant identiškoms ar tapačioms aplinkybėms.

Grupės ieškinio institutas nėra vienintelis, kuris įtraukia didesnę skaičių asmenų byloje. Tiriant grupės ieškinio instituto pritaikomumo Europoje aspektus būtų klaidinga neaptarti ir kito bylinėjimuisi grupėse priskirtino instituto – procesinio bendrininkavimo sąsajų, skirtumų lyginant su grupės ieškinio institutu, kadangi abu šie institutai neabejotinai prisideda ir prie koncentruotumo principo įgyvendinimo skatinimo bent jau iš dalies⁷.

Procesinis bendrininkavimas nėra institutas, kuris būtų unikalus tam tikrai valstybei ar teisės tradicijai. JAV Federalinių civilinio proceso taisyklių (angl. *Federal Rules of Civil Procedure*) (toliau – FRCP) 19 ir 20 str. numato atitinkamai privalomąjį (angl. *required*) ir leidžiamąjį, t. y. neprivalomąjį (angl. *permissive*) bendrininkavimą (angl. *joinder of parties*). Iš esmės

⁶ Svarbu pažymėti, kad XIX-XX a. sparti ekonominė, socialinė raida ypač paskatino koncentruotumo principo įgyvendinimo svarbą, tačiau pati proceso greitumo svarba tuomet nebuvo atrasta, kaip monografijoje *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės* 15 p. pastebi Nekrošius, proceso trukmės problema buvo žinoma jau romėnų laikais.

⁷ Doktrinoje yra išsakyta nuomonė, kad fakultatyvusis procesinis bendrininkavimas neabejotinai reiškia proceso koncentracijos idėjos įgyvendinimą (Laužikas *et al.*, 2003). Šiai nuomonei pritarina, jei procesą vertinsime ne iš atskiro ieškovo perspektyvos, o bendresne prasme. Tikėtina, kad mikro lygmeniu kiekvienam ieškovui procesas bendrininkavime gali užtrukti ilgiau nei bylinėjantis atskirai, tačiau manytina, kad bendrininkaujant bus sugaišta mažiau teismo darbo laiko, o sprendimas bus pasiektas greičiau lyginant bendrininkavimo procesą ir visus ieškinius keliant atskirai. Be to, bendrininkaujant sumažinama skirtingų sprendimų esant panašioms faktinėms ir/ar teisinėms aplinkybėms priėmimo galimybė.

identišai reguliuojamas procesinio bendrininkavimo institutas ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeko (toliau – CPK) 43, 44 str. Skiriami du: privalomojo ir neprivalomojo bendrininkavimo tipai. Šis skirstymo kriterijus yra svarbiausias (Mikelėnas *et al.* 2020, p. 194).

Pagal CPK 43 str. 1 d. 1 p., privalomasis bendrininkavimas pasižymi tuo, kad keli ieškovai ar atsakovai yra siejami bendrų pagal įstatymus jiems priklausančių teisių ir pareigų, todėl šie asmenys byloje neišvengiamai turi veikti kartu, pavyzdžiui, bendrosios jungtinės nuosavybės atveju. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra išaiškinęs, kad, bendrosios jungtinės nuosavybės teisė savo turiniu reiškia visišką turto, įgyto egzistuojant, bendrumą. Todėl aiškinant šios teisės turinį sistemiškai, natūralu, kad kilus teisminiam ginčui vien jos prigimtis lemia, kad prieš vieną bendraturtį atlikti veiksmai savaime turės padarinių ir kito ar kitų bendraturčių teisėms ir/ar pareigoms. Šiuo atveju, kitas ar kiti bendraturčiai privalomai turi būti įtraukiami į bylą pirmojo bendraturčio pusėje (LAT 2010 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442-2010), arba, autoriaus nuomone, kyla pareiga bent jau tinkamai juos informuoti apie vykstantį procesą. Privalomojo bendrininkavimo ieškinio teikimo atveju, teismas negalės ieškinio tenkinti, jei per nustatytą laiką kiti bendrininkai prie ieškinio neprisijungs, kadangi tokią teisę įgyvendinti, atitinkamai, kaip ir materialiosios teisės atžvilgiu, gali tik visi bendrininkai kartu. Pažymėtina, kad žvelgiant į CPK 44 str. 3 d., privalomojo bendrininkavimo bendrininkų tarpusavio santykių pobūdis procesine prasme yra kiek keistas ir neįprastas, kadangi, kaip tiksliai pastebėjo teisės mokslininkai, dėl materialinės teisės pobūdžio jie visi kartu yra laikomi tarsi viena nedali šalis, todėl vieno bendrininko atliktas procesinis veiksmas sieja ir visus kitus bendrininkus (Laužikas *et al.*, 2003, p. 271).

Kitokia situacija susiklosto esant neprivalomam bendrininkavimui. Pagrindinis skirtumas nuo privalomojo bendrininkavimo yra tai, kad priešingai nei pastarajam, pagal CPK 43 str. 1 d. 2 p., kiekvienas iš reikalavimų esant neprivalomam bendrininkavimui atskirai galėtų būti atskiro ieškinio dalykas. Tai, žinoma, lemia ir CPK 44 str. 1 d. taisyklę, kad kiekvienas bendrininkas veikia savo vardu. Kaip buvo aptarta, esant privalomam bendrininkavimui, ieškinio dalyku atskiri bendrininkų reikalavimai skirtingose bylose būti negalėtų. Tačiau neprivalomojo bendrininkavimo atveju, kiekvienas bendrininkas pagal bendrąją taisyklę veikia savo vardu, o procesiniai padariniai sieja ne kitus, o tik tą bendrininką, kuris priėmė tam tikrą procesinį veiksma (Laužikas *et al.*, 2003, p. 272). Šiuo atveju, galima teigti, kad neprivalomojo procesinio bendrininkavimo galėtų ir nebūti, kadangi kiekvienas iš bendrininkų galėtų kelti

reikalavimus atskirose individualiose bylose, tačiau šis institutas padeda vienoje byloje išspręsti didesnį skaičių reikalavimų esant panašioms aplinkybėms. Tokios išvados negalima daryti apie privalomąjį procesinį bendrininkavimą, kadangi atskirai bendrininkai šiuo atveju bylos iškelti negalėtų.

Dėl aptartų materialios teisės lemiamo keisto privalomojo bendrininkavimo bendrininkų tarpusavio santykio, t. y. bendrininkai laikomi kaip nedalomas vienis, privalomasis procesinis bendrininkavimas gali būti panašus į grupės ieškinį tik faktiškai, tačiau jokių būdu ne teisine prasme, kadangi privalomojo bendrininkavimo atveju bendrininkai įprasta tvarka neturi pasirinkimo kelti atskiras bylas, kadangi tai net nebūtų įmanoma. Kita vertus, pasirinkimo dalyvauti ar nedalyvauti byloje bei galimybės kelti savarankiškus individualius reikalavimus atskirose bylose atžvilgiu, procesinis neprivalomasis bendrininkavimas gali būti siejamas su grupės ieškiniu, kuriame bylininkai taip pat gali rinktis ar kelti individualų reikalavimą, ar verčiau jungtis prie grupės (opt-in sistemoje), ar iš jos pasitraukti (opt-out sistemoje).

Pritartina teisės mokslininkų nuomonei, kad grupės ieškinio institutas tam tikra prasme galėtų būti laikomas panašiu į neprivalomojo procesinio bendrininkavimo institutą⁸ ir neabejotinai dalijasi tam tikromis sąsajomis, tokiomis kaip bendrininkavimas (žymesnis asmenų skaičius byloje bent vienoje pusėje), asmenų teisė laisvai rinktis pažeistų teisių gynimo būdą. Tačiau, pati grupės ieškinio instituto esminė paskirtis – masinis asmenų skaičius ir ginčų nagrinėjimas, dėl to būtini atstovavimo ypatumai, neleidžia šių institutų tapatinti ir paverčia grupės ieškinio procesus išties reikšmingai skirtingus nuo kitų (Nekrošius *et al.*, 2016, p. 22-23). Autoriaus nuomone, būtent dėl grupės ieškinio įtraukiamų asmenų masiškumo šio instituto veikimo ir reguliavimo mechanizmas neišvengiamai skiriasi nuo neprivalomojo bendrininkavimo mechanizmo, kuris paprasčiausiai nėra pritaikytas masiniam teisių gynimui, nors iš esmės, abu institutai tarnauja tam pačiam tikslui, tik skirtingose apimtyse dalyvių skaičiaus atžvilgiu. Kaip pastebėta JAV Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalgoje, neprivalomasis procesinis bendrininkavimas ir ši bendrininkų grupė yra laikoma tiesiog įrankiu, kuris leidžia panašioje teisinėje būklėje esančius asmenis susitelkti kartu iškeliant vieną bylą, o kiekvienas bendrininkas be keblumų gali ir todėl turi dalyvauti procese asmeniškai, todėl pagrindinis dėmesys kreipiamas būtent į bendrininkus kaip atskirus dalyvius byloje. Grupės ieškinio atveju

⁸ Ypač, jei bendrininkai CPK 57 str. pagrindu įpareigoja bylą vesti vieną bendrininką arba/ir turi bendrą atstovą. Tokiu atveju neprivalomojo bendrininkavimo modelis struktūra išties gali būti labai panašus į grupės ieškinį.

– priešingai – pagrindinis dėmesys krypsta į grupės atstovą, kadangi atstovavimas dėl ieškovų masiškumo čia yra neišvengiamas (Hutchinson, 1983, p. 459, 482).

Taigi, tik procesinis neprivalomasis bendrininkavimas galėtų būti iš dalies lyginamas su grupės ieškinio institutu. Privalomasis bendrininkavimas dalyvius kartu įtraukia privalomai, t. y. dalyviai neturi kito pasirinkimo būtent dėl juos siejančių bendrų materialinių teisinių santykių, pvz. jungtinės nuosavybės. Tokiu atveju dalyvavimas byloje bendrininkams yra neišvengiamas, o ir pats jų statusas byloje dėl to yra savotiškai trūkstantis individualumo. Kita vertus, nors neprivalomasis bendrininkavimas ir turi tam tikrų panašumų su grupės ieškiniu, tačiau grupės ieškinio instituto masiškumas, sąlygojantis, be kita ko, ir būtinus procesinio atstovavimo klausimus, suformuoja didelę skirtį tarp lyginamųjų institutų bei neleidžia jų tapatinti. Dėl šių priežasčių, procesinio bendrininkavimo institutas taip pat negali būti susijęs su grupės ieškinio instituto taikymo problemomis, kadangi šie institutai, nepaisant tam tikrų panašumų, vis dėlto, yra pernelyg skirtingi.

3. GRUPĖS IEŠKINYS JAV, EUROPOS SĄJUNGOJE BEI LIETUVOJE

Šioje dalyje aptariamas grupės ieškinio modelis ir ypatumai JAV, kurios yra laikomos šiuolaikinio grupės ieškinio pradininkėmis, išskiriant pagrindinius bruožus, kurie lemia grupės ieškinio JAV taikymo sėkmingumą ir skatina plačias diskusijas. Bruožų, lemiančių JAV instituto sėkmingumą kontekste, analizuojamas daug dėmesio ir diskusijų susilaukęs naujasis Europos Sąjungos (toliau – ES) grupės ieškinio reguliavimas, aptariant skirtumus nuo JAV modelio bei vertinamos ES grupės ieškinio sėkmės galimybės. Trečia, šiame kontekste analizuojamas ir lietuviškasis grupės ieškinio modelis, nurodant dabartines tendencijas ir instituto efektyvumą. Šios dalies tikslas – atrasti kokios pagrindinės sąlygos yra būtinos sėkmingam grupės ieškinio taikymui ir įvertinti kaip jos yra įgyvendinamos JAV ir Europoje. Tai turėtų padėti atsakyti į pagrindinį darbe keliamą klausimą kodėl vis labiau aktualėjantis grupės ieškinio institutas yra sėkmingas JAV ir Europoje vis dar nepritampa, ir ar artimiausiu metu galima numatyti teigiamus pokyčius.

3.1. Grupės ieškinys JAV

Pirmojoje dalyje buvo išsiaiškinta, kad tam tikro teisinio instituto poreikį neišvengiamai sąlygoja ne konkrečios datos, o realiame gyvenime atsiradęs tam tikros srities reguliavimo poreikis, kuris būtent ir nulemia tam tikrą teisės mechanizmo susikūrimą ar sukūrimą. Grupės ieškinio instituto JAV istorija yra puikus to pavyzdys. Šiame skyriuje aptarsime svarbiausias sėkmingo grupės ieškinio JAV taikymo priežastis ir aplinkybes, kuriomis negali pasigirti kitos Vakarų pasaulio valstybės, įskaitant, žinoma, ir Lietuvą. Autoriaus manymu, svarbiausios priežastys, lemiančios šio instituto taikymo patrauklumą JAV, yra grupės ieškinio tradicija, pasirinktas opt-out dalyvavimo modelis bei sukurti dideli skatinimo mechanizmai bylą vesti prisiėmusiems advokatams bei ieškovams. Toliau aptarsime kiekvieną iš šių JAV civiliniam procesui ir grupės ieškiniui būdingų elementų.

3.1.1. (Ne)tikėta grupės ieškinio JAV tradicija ir susiformavimas

Pirmojoje šio darbo dalyje buvo siekiama įsitikinti ar senoji bylinėjimosi grupėse istorija ir tradicija turi įtakos sėkmingam grupės ieškinio taikymui šiandien. Buvo padaryta išvada, kad procesinio instituto tuomet ir šiandien lyginti neturėtume, kadangi pernelyg skyrėsi socialinis, ekonominis, žmogaus teisių suvokimo kontekstas, tačiau toliau pastebėsime, kad tam tikra netiesioginė įtaka, pavyzdžiui, šiuolaikinio instituto atsiradimo atžvilgiu, gali būti pastebima.

Tai lieka diskusinis klausimas. Tačiau panašu, kad teisės mokslininkai sutaria dėl vieno – grupės ieškinys yra išimtinai amerikietiškas instrumentas (Sherman, 2002, p. 401).

Tikriausiai vienas iš įdomiausių grupės ieškinio atsiradimų JAV aspektų yra tai, kad šis institutas kilo pirmiausia ne iš įstatymų leidėjo valios, tačiau iš teismų praktikos. JAV teisėjas Joseph Story laikomas vienu iš grupės ieškinio JAV autorių. Byloje *West v Randall et al.*, 1820 m., dar nesant tokios procesinės taisyklės teisės aktuose, teisėjas byloje išaiškino, kad jau daug seniau bendrojoje teismų praktikoje⁹ buvo suformuota taisyklė (angl. *general rule in equity*), kuri nustatė, kad visi asmenys, turintys teisinį *suinteresuotumą*, nepaisant ar tai būtų ieškovai ar atsakovai, turi būti įtraukti į bylą dalyviais, nepaisant jų skaičiaus (*West v. Randall et al.*, 1820). Šie teisėjo Story išaiškinimai ir byla apskritai yra laikoma bylinėjimosi grupėse į JAV importavimu iš Anglijos teismų praktikos, kurią aptarėme pirmame šio magistrinio darbo skyriuje.

Trumpai buvo užsiminta, kad Anglijoje XIX a. įvyko socialiniai, ekonominiai pokyčiai, kurie lėmė bylinėjimosi grupėse apnykimą. Tai įvyko todėl, kad stipriai išaugo įmonių skaičius, teisiniai mechanizmai leido pačioms įmonėms būti ieškovais ir atsakovais bylose, naujieji teisės aktai bei jų įgyvendinimas taip pat padėjo užkirsti kelią nesąžiningai verslo praktikai. Galiausiai, kaip savarankiška institucija buvo panaikintas ir kanceliarinis teismas (angl. *Court of Chancery* arba *Court of Equity*¹⁰), kuris dauguma atvejų ir sprendė šias bylas bei buvo suformavęs ir sukaupęs ilgą bylinėjimosi grupėse praktiką. Todėl, apnykus poreikiui bei institucijai, kuri šį institutą taikė, apnyko, žinoma, ir pats institutas, o tos pačios problemos buvo sprendžiamos pasitelkiant kitus minėtus būdus: reformas, teisės aktus (Yeazell, 1980, p. 1086-1087).

Tačiau situacija JAV buvo kitokia. Bylinėjimosi grupėse institutas čia vis dar galėjo būti sėkmingai taikomas daugeliui problemų spręsti: aktyviai veikė profesinės sąjungos, kitos darbuotojų socialinę apsaugą vykdančios organizacijos, pvz. gerosios asociacijos (angl. *benevolent associations*). Taip pat, vienas kertinių taškų buvo ir minėtojo teisėjo Story išaiškinimas, atvėręs kelią grupės ieškinio plėtojimui (Yeazell, 1980, p. 1087). Vis dėlto,

⁹ Įdomu, kad turima galvoje ne JAV teismų praktika, o kitos bendrosios teisės tradicijos valstybės Anglijos teismų praktika.

¹⁰ Anglijoje lordo kanceliarijos teismas, kaip buvo minėta ankstesniame skyriuje, sprendžiant bylas labiau vadovavosi bendrųjų teisės principų (angl. *equity*) taikymu, siekiant teisingai pritaikyti greitai besikeičiančioms gyvenimo aplinkybėms lėtai besikeičiančią paprotinę teisę.

svarbu pažymėti, kad teisėjas byloje *West v Randall* nesprenė dėl grupės ieškinio, šioje byloje buvo iškilęs paveldėjimo teisės klausimas. Buvo svarbu nustatyti ar visi įpėdiniai turėtų būti privalomai įtraukiami į bylą, ar užtektų turėti grupės atstovą ir teismo sprendimas galėtų įpareigoti ir tuos, kurie nebuvo įtraukti į bylą kaip dalyviai. Teisėjas sprenė klausimą ar galėtų susiklostyti tokios aplinkybės, kuomet byla vyktų ir jos sprendimas įpareigotų asmenis, kurie neturi procesinio bendrininko statuso (Yeazell, 1980, p. 1088).

Kaip matome iš teisėjo išaiškinimo byloje, buvo nuspręsta, kad tam tikrais atvejais tokios bylos yra galimos. Vis dėlto, Story nuomonė dėl grupės ieškinio bei jo ypatumų nebuvo vieninga ir kėlė daugiau klausimų nei atsakymų. Galvosūkiu teisėjui tapo tiek grupės ieškinio tikslai, tiek atstovavimo klausimai. Savo darbuose Story rašė, kad bylinėjimosi grupėse tikslai yra dvejopi ir paradoksalūs: viena vertus, siekiama sujungti į bylą ieškinius, kurie kitu atveju būtų pareikšti atskirai (siekiant efektyvesnio teismų darbo), ir, antra vertus, siekiama skatinti sujungti į bylą ieškinius, kurie kitu atveju nebūtų pareikšti atskirai dėl per mažų atskirų reikalavimų (siekiant apsaugoti kreditorių *interesus*) (Story, 1836, cituota Yeazell, p. 1980, 1089). Galiausiai Story savo darbuose pripažino, kad nepaisant grupės ieškinio tikslų ir keisto atstovavimo mechanizmo: 1) teismas gali spręsti dėl neįtrauktų į bylą asmenų *interesų*, kurie turi lygiai tokią pat teisę į pažeistų teisių gynimą¹¹, 2) šalis gali vesti bylą savo ir visų kitų vardu, jei tinkamai atstovaujamas grupės *interesas* (Story, 1840, cituota Yeazell, p. 1980, 1090).

Grupės ieškinys JAV vystėsi. Story darbai turėjo didelę įtaką, kuomet 1842 m. JAV Aukščiausiasis Teismas paskelbė 48 taisyklę (angl. *Equity Rule 48*), kurioje grupės ieškinio mechanizmas buvo pirmą kartą oficialiai patvirtintas. Tiesa, šioje taisyklėje buvo numatyta, kad teismo sprendimas nesieja asmenų, kurie į bylą neatvyko (Hutchinson, 1983, p. 461-462). 48 taisyklę keitė 1912 m. 38 JAV Aukščiausiojo Teismo taisyklė, kuri nustatė, kad priimtas sprendimas grupės ieškinio byloje įpareigoja ir asmenis, kurie byloje nedalyvavo (Hutchinson, 1983, p. 462). 1938 m. JAV Kongresas priėmė FRCP, kurių vienas iš pagrindinių metodų jas kuriant buvo ankstesnės teismų praktikos revizija (James, Hazard, 1977, cituota Yeazell, 1980, p. 1099). Autoriai, be kita ko, pastebėjo ir grupės ieškinių praktiką. Nuspręsta šį institutą įtraukti į teisės aktą – taip institutas rado savo vietą 23 FRCP taisyklėje. 1966 m. FRCP 23

¹¹ Story, minėtoje byloje *West v Randall et al.*, be kita ko, aiškino, kad bylai nesiejant kitų, nedalyvaujančių byloje dalyvių, būtų nepasiektas teisingumas, kadangi kitų asmenų teisės tuo pačiu nebūtų apgintos, todėl grupės ieškinio institutas, teisėjo nuomone, šiuo atžvilgiu leidžia įgyvendinti ir teisingumą.

taisyklė įgavo dabartinę formą¹², kuomet buvo patikslintos senojo reguliavimo kategorijos, kliudžiusios aiškiai nustatyti kuriai klasifikacijai grupės ieškinys turi būti priskiriamas (Yeazell, 1980, 1107 p.).

Grupės ieškinys JAV šiandien turi keletą svarbių reguliavimo aspektų. Pirma, yra nustatytos trys galimos grupės ieškinių rūšys: FRCP 23 (b)1, vadinamasis „tikrasis“ (angl. *true*) grupės ieškinys, galimas jei reiškiant ieškinius atskirai kiltų rizika: 1) nenuosekliai teismų praktikai atsakovo atžvilgiu, arba 2) atskiri teismo sprendimai būtų susiję su kitų asmenų *interesai*s ar galėtų sutrikdyti jų galimybes apginti savo *interesus*. FRCP 23 (b)2, kitaip vadinamasis „hibridinis“ (angl. *hybrid*) grupės ieškinys, galimas jei atsakovas veikė ar atsisakė veikti aplinkybėmis, kurios sieja tam tikrą asmenų grupę, todėl teismo draudimas ar išaiškinimas būtų pritaikomas visai grupei. Ir trečiasis, FRCP 23 (b)3, vadinamas netikrasis (angl. *spurious*) grupės ieškinys, leidžiamas, jei teismas nusprendžia, kad teisės ar faktų klausimai dominuoja tam tikros grupės atžvilgiu, todėl grupės ieškinys yra tinkamiausias būdas teisingai ir produktyviai apginti pažeistas teises.

Visiems trims grupės ieškiniams iškelti būtina tenkinti keturis FRCP 23 (a) nustatytus reikalavimus: 1) grupė turi išpildyti gausumo (angl. *numerosity*) reikalavimą, t. y. narių skaičius turi būti pakankamas ir pateisinantis grupės ieškinio instituto pasitelkimą, bendrininkavimo sudėtingumą ir nepatogumą (*Cent. States SE & SW Areas Health & Welfare Fund v. Merck-Medco Managed Care, L.L.C.*, 504 F.3d 229, 244-45 (2d Cir. 2007)); 2) bendrumo reikalavimas (angl. *commonality*) nurodo, kad teisės ar fakto klausimai turi būti bendri visai grupei (*Wal-Mart Stores, Inc. v. Dukes*, 564 U.S. 338, 131 S. Ct. 2541 (2011)). Faktinės aplinkybės, beje, neprivalo būti visiškai identiškios ir gali varijuoti (*Stinson v. City of N.Y.*, 282 F.R.D. 360, 369 (S.D.N.Y. 2012)); 3) tipišumo reikalavimas (angl. *typicality*) siejamas su grupės atstovo reikalavimo sąsajumu atstovaujamųjų grupės narių reikalavimų atžvilgiu (*Robinson v. Metro-North Commuter R.R.*, 267 F.3d 147, 155 (2d Cir. 2001)). Grupės atstovo reikalavimas turi atspindėti atstovaujamųjų grupės narių reikalavimus (*Ramirez v. TransUnion LLC*, No. 17-17244 (9th Cir. 2020)); 4) adekvatumo (angl. *adequacy*) reikalavimas įpareigoja šalį įrodyti, kad grupės advokatas yra pakankamai patyręs vesti bylą, nėra interesų konflikto tarp grupės advokato, grupės atstovo ir kitų grupės narių. Grupės

¹² Atkreiptinas dėmesys, kad remiantis FRCP istorine žyma galima pastebėti, kad nuo 1966 m. 23 taisyklė buvo taisoma ne kartą, tačiau būtent 1966 m. pataisos yra laikomos dabartinio grupės ieškinio atsiradimo metais.

atstovas turi įrodyti, kad tinkamai vykdys fiduciarines pareigas kitų grupės narių atžvilgiu (*Kurtz v. Kimberly-Clark Corp.*, 321 F.R.D. 482, 535-36 (E.D.N.Y. 2017)). Teismas taip pat turi priimti sertifikavimo (angl. *certification order*) arba grupės patvirtinimo įsakymą, kuriame: 1) nustato ar ieškinyms gali būti laikomas grupės ieškiniu, 2) apibūdinama grupė, reikalavimas, paskiriamas grupės advokatas ir pan.

Kita vertus, nors ir negalėtume teigti, kad sėkmingo grupės ieškinio taikymo priežastimi yra ankstyvojo bylinėjimosi grupėse istorija, vis dėlto, tam tikras sąsajas galima pastebėti. Pats grupės ieškinio instituto atsiradimas JAV buvo „importuotas“ būtent iš Anglijos teismų praktikos. Sudėtinga interpretuoti ar šiam „importui“ nenutikus grupės ieškinyms vis tiek būtų JAV atsiradęs, tačiau taip pat būtų sudėtinga teigti, kad ankstyvojo bylinėjimosi grupėse kontekstas, apart pačios koncepcijos vienoje byloje susieti daug asmenų, davė akstiną grupės ieškinio institutui plėstis¹³. Atrodo, kad aišku viena – ilgaamžė ankstyvojo bylinėjimosi grupėse praktika Anglijoje pristatė JAV bylinėjimosi grupėse modelį kaip tam tikrą sprendimo būdą, kai byla turi reikšmę daugeliui asmenų, kuri JAV išvystė į šiuolaikinį grupės ieškinio institutą. Nors šiuolaikiniam grupės ieškiniui tai tiesioginės įtakos neturi, tačiau jo susikūrimo JAV atžvilgiu, pati koncepcija buvo perimta iš praeities ir pritaikyta esant poreikiui išspręsti bylą įtraukiant didelį skaičių asmenų. Viena iš sėkmingo, unikalaus grupės ieškinio taikymo ir išsivystymo JAV priežasčių yra ilga tradicija ir bendrosios teisės tradicijos modelis, būtent teismų praktikos vaidmuo, kai be įstatymų leidėjo valios gebėta perimti ypatingai seną bylą nagrinėjimo koncepciją, išvystyti ją ir pritaikyti šiems laikams. Tokiu būdu susikūrus institutas yra neabejotinai legitimesnis ieškovų atžvilgiu, plačiai išvystytas gausioje teismų praktikoje, nusistovėjęs bei drąsiai teismų nagrinėjamas.

3.1.2. Grupės intereso sąvoka ir opt-out modelio sąsajos

Nagrinėjant grupės ieškinio tradiciją JAV, grupės intereso sąvoka buvo pažymėta kursyvu ne be priežasties. Sąvoka grupės interesas kėlė daug klausimų tiek grupės ieškinio JAV kūrėjams,

¹³ Stephen C. Yeazell, darbe „From Group Litigation to Class Action – Part II: Interest, Class, and Representation“, 1980, 1086, 1098, 1121 p., pakankamai komiškai apibūdina grupės ieškinio atsiradimą FRCP ir jo sąsajas su ankstyvoju bylinėjimosi grupėse: *bylinejimosi grupėse institutas, numestas į palėpę ir vis ištraukiamas pusamžių periodais spręsti iškulusias problemas ad-hoc, atrodo, tiko spręsti tiek keliaujančių pamokslininkų ir nepatenkintų viduramžių nuomininkų, tiek, vėliau atsiradus grupės ieškinio taisyklei, ir modernių įmonių bankroto ar šaldytuvų pardavimų masinio sukčiavimo problemas. Institutas buvo kažkam geras, net jei niekas ir iki galo nesuprato kam. Kokia bebūtų neaiški doktrina, tai visai neblogo istorija instituto, kurio niekas nesupranta.*

tiesiogiai kalbant apie grupės interesus ir kaip jis yra susijęs su opt-out modeliu?

Asmenų intereso sąvoką atstovavimo prasme išplėtojo žymusis politinės filosofijos konservatizmo autorius ir filosofas Edmundas Berkas, netiesiogiai prisidėjęs ir prie grupės ieškinio susiformavimo ir reguliavimo. Ši sąvoka filosofui kilo kontekste, kuomet Anglijoje kilo kalbos apie parlamento vaidmens valstybėje reformavimą Prancūzijos revoliucijos išvakarėse ir po jų. Prieštaraudamas utilitaristams, Edmundas Berkas teigė, kad parlamentas yra būtinas, o piliečiai turi teisę, kad jų interesus parlamente būtų ginamas per atstovus. Interesas, Berko manymu, turėjo būti atskirtas nuo pačios grupės ir/ar atskiro asmens, priklausančio tam tikrai grupei. Berkui, išrinktasis atstovas į parlamentą turi atstovauti ne jį išrinkusį elektoratą, tačiau šio elektorato interesus. Šis interesus nėra susidedantis iš kasdienių asmeninių atstovaujamojų norų ir įgyvendinimų, bet iš išrinktojo suvokimo – kokie sprendimai, verti tikslai labiausiai atspindi bendresnę rinkėjų valią, jų atžvilgiu tinkamiausi žvelgiant ne į pavienius šiandieninius norus, o į tolimesnę ateitį, ateities perspektyvas, grupės viziją apskritai. Taigi, Berkui išrinktasis atstovas yra ne jį išrinkusios grupės žmonių asmeninis advokatas, agentas ar ambasadorius kasdieniams veiksams ir klausimams, tačiau labiau jų intereso patikėtinis, kuris turi nuolat saugoti šį grupės interesus, tačiau tai daro veikdamas ir vedamas savo įsitikinimu apie grupės interesus ir jo įgyvendinimo galimybes (Pitkin, 1967, cituota Yeazell, 1980, p. 1076-1078). Berkas, laiškuose komentuodamas JAV ir Airijos parlamentus, akcentavo, kad turi vyruoti interesų bendrystė, atjauta tarp išrinktųjų (atstovų), kurie veikia tam tikros grupės vardu ir tą grupę sudarančiųjų asmenų (atstovaujamojų), net jei šis patikėtinis ar atstovas ir nebuvo tiesiogiai jų išrinktas (Burke, 1792, cituota Pitkin, 1967, p. 169-170).

Atstovavimo parlamente reforma (angl. *Reform Bill*), priimta 1832 m. Anglijoje skatino permąstyti atstovavimo institutą, o netrukus, po šio teisės akto priėmimo, Calvert pritaikė Berko atstovavimo idėjas grupės ieškiniams, teigdamas, kad didelei asmenų grupei turint bendrą interesus bylos dalyko ir baigties atžvilgiu, vienas ar daugiau tokios grupės narių gali vesti bylą visų vardu (Calvert, 1837, cituota Yeazell, 1980, 1084 p.). Calvert manymu, negali būti monopolizuota mintis, kad tik kiekvienas individas gali žinoti, kas jam labiausiai tinka, todėl gali nutikti taip, kuomet atskiras individas, nors ir prieštarautų tam tikram veiksmui, tačiau vis tiek būtų atstovaujamas grupės intereso pagrindu. Nors teoriškai galėtų nutikti taip, kad tarp grupės ieškinio dalyvių atsirastų asmuo, kuris apsidžiaugtų, kad buvo pardavėjas

apgautas, ar verslą vertina taip stipriai, kad yra pasiryžęs atsisakyti savo reikalavimo teisės, tai neturėtų būti vertinama kaip lemiantis veiksnys, kuris pamintų grupės ieškinio ir intereso atstovavimo esmę (Yeazell, 1980, 1084 p.). Autoriaus manymu, tokia mintis yra pagrįsta ir pateisinanti opt-out modelį grupės ieškiniuose, nes dažnu atveju ieškovai, kaip matysime toliau, ieškovai visiškai nerizikuoja ką prarasti ir preziumuojama, kad piniginis atlygis yra kiekvieno asmens interesas¹⁴, antra vertus, teismas nustato laikotarpį, per kurį grupės nariai gali pasitraukti iš grupės ir atsisakyti atstovavimo.

Taigi, nors Calvert idėjos ir nebuvo populiarios bei tuomet plačiai aptarinėjamos, tačiau grupės intereso sąvoką ir berkiškuosius atgarsius pastebime ir šiandien. JAV FRCP 23 (a)4 kaip privalomąją sąlygą grupės ieškiniui iškelti mini grupės atstovų pareigą tinkamai atstovauti grupės *interesą*. Lietuvoje, CPK 441⁴ str. 1 d., apibūdinantis grupės atstovo pareigas taip pat nurodo, kad grupės atstovas veda grupės ieškinio bylą atstovaudamas visų grupės narių *interesams*. Lygiai tokią pačią sąvoką randame ir naujojoje ES direktyvoje (ES) 2020/1828, skirtoje atstovaujамųjų ieškinių mechanizmui sukurti. Šios direktyvos 1 str., aprašančiame ES direktyvos dalyką ir tikslą, sakoma, kad mechanizmas nustatomas siekiant apsaugoti kolektyvinius vartotojų *interesus*, o 3 str. netgi numato vartotojų kolektyvinių *interesų* apibrėžtį.

Galima spekuliuoti ar tai tėra tik sutapimas, kadangi šis žodis apskritai yra plačiai vartojamas, o galbūt Calvert pritaikytos Berko mintys apie intereso atstovavimą grupės ieškiniuose išties pasiekė ir šių laikų civilinį procesą? Galbūt sąvoka „interesas“ yra naudojama pernelyg nesigilinant į jos esmę ir Berkas išties plėtojo aktualią temą? Bet kuriuo atveju, intereso atstovavimas grupės ieškinio atveju yra keblus reiškiny, ypač opt-out sistemoje, kadangi gali kilti klausimas kokiu pagrindu asmuo atstovaujamas ir įtraukiamas į bylą nepareiškus tokio noro. Berkiškasis intereso atstovavimo modelis gali būti naudingas siekiant pagrįsti ir paaiškinti grupės atstovo ar atstovų vaidmenį, kaip ir opt-out sistemos modelį, kadangi atskiro asmens norai tuomet yra atskiriami nuo platesnės ir labiau saugotinos kategorijos – asmenų

¹⁴ Žinoma, klaidinga būtų nepaminėti, kad šiais laikais yra įprasta daug ką vertinti pinigineis sumomis dažnai net neužsimenant apie vertybinius ar dorybinius aspektus. Juk civilinės teisės objektu nėra tik turtinės teisės. Išties gali nutikti taip, kad dalyvavimas konkrečioje byloje pažeistų asmens įsitikinimus konkrečiu atveju, tačiau tikėtina, kad tokie atvejai yra reti, antra vertus, problema bent jau teoriškai išsprendžiama teismui nustatant laikotarpį iš grupės pasitraukti.

grupės intereso, grupės ieškinio tikslų, kurių užtikrinimas neturėtų būti menkinamas dėl pačios grupės asmenų negebėjimo išreikšti valią grupės ieškinyje dalyvauti.

Būtų įdomu sužinoti ar Lietuvos, ES grupės ieškinio autoriai atkreipė dėmesį į aptariamąją intereso sąvoką plačiaja prasme, kadangi kalbant apie didelės grupės intereso apsaugojimą, natūraliai kyla ir klausimas: koks būtų tinkamiausias būdas apsaugoti didelio žmonių skaičiaus grupės interesą? Vadovaujantis berkiškuoju supratimu apie intereso atstovavimą, opt-in modelis grupės ieškiniuose, autoriaus nuomone, būtų sunkiai pateisinamas, jei tikslas yra apsaugoti, t. y., į bylą įtraukti didelį skaičių asmenų, pvz. ieškovų. Vis dėlto, šie tikslai yra keliami ES grupės ieškinio direktyvos 2020/1828 1 str., kur minimas kolektyvinis pažeistų teisių gynimas, tiek direktyvą lydinčiuose aktuose, pvz. Komunikate dėl Europos horizontaliosios kolektyvinių teisių gynimo sistemos kūrimo (toliau – Komunikatas) kalbama apie reikalavimų masiškumą, tiek aiškinamajame rašte dėl CPK 49 str. keitimo ir CPK papildymo 4 p. akcentuojama, kad grupės ieškinio institutas leis ginti didelių grupių asmenų interesus. Iškyla viena paprasta bet esminė problema – opt-in modelis savaime nėra pritaikytas įtraukti didelį skaičių asmenų į bylą.

Grupės ieškiniui JAV pagal FRCP 23 (b)3 taikomas opt-out modelis, kuris leidžia į bylą automatiškai, be atskiro asmenų sutikimo įtraukti visus asmenis, kuriuos sieja tapačios faktinės ir/ar teisinės aplinkybės. Pagal FRCP 23 (c)2(B), po grupės tvirtinimo procedūros, teismas turi informuoti apie grupės ieškinį kuo įmanoma didesnę grupės narių skaičių, pasitelkiant individualius pranešimus nariams, kuriuos įmanoma identifikuoti. Teismas informuoja, kad nepareiškus teismui atsisakymo, asmuo bus laikomas nepasinaudojęs teise atsisakyti dalyvauti byloje. Šis pranešimas yra laikomas informavimu tiek apie grupės ieškinį, tiek apie teisę atsisakyti dalyvauti grupės ieškinyje. Svarbu pažymėti ir tai, kad šio pranešimo detalumas grupės nariui apie grupės ieškinį gali skirtis priklausomai nuo valstijų: vienoje užtenka tik pranešimo, kitose reikalaujama pasitelkti ir masines informavimo priemones (Chorba *et al.*, 2010, p. 743-744).

Opt-out modelio pagalba pasiekiami keletas tikslų. Pirma, kuo įmanoma labiau padidinamas dalyvių skaičius, t. y. automatiškai ir preziumuojant tai kaip teigiamą aspektą, ginamas kuo įmanoma platesnis grupės interesas. Tuo pačiu tampa didesnė ir ieškinio suma¹⁵, kas lemia

¹⁵ Turimas omenyje FRCP 23 (b)3 ieškiny, leidžiantis žalos priteisimą ir piniginius reikalavimus.

didesnį atgrasymo laipsnį atsakovui ir kitiems galimiems atsakovams kartoti ar vykdyti veiksmus, pažeidžiančius asmenų teises. Taip pat, dideliame skaičiuje žmonių opt-out tampa paprasta priemone apginti pažeistas teises, pasinaudoti teise į teismą, kadangi dalyvavimui dažnai užtenka, kad asmeniui būtų išsiųstas pranešimas, nepaisant ar asmuo jį gavo ar ne, t. y., dalyvavimas yra tiesiog preziumuojamas (Westby, 2011, p. 178). Taip opt-out modelis leidžia plačiausiai apsaugoti įprastai suprantamą grupės interesą ir grupės ieškinio tikslus automatiškai, iškeliant juos į pirmą vietą, nereikalaujant grupės narių sutikimo. Kuomet opt-in modelyje, nors ir siekiama apginti plataus masto grupės interesą, tačiau intereso masto apgynimas paradoksiškai priklauso ne nuo grupės intereso ir grupės ieškinio tikslų, o nuo kiekvieno asmens, kuris sudaro tą grupę atskiros iniciatyvos, todėl ši didelio intereso gynyba yra labai stipriai ribojama.

Opt-out modelis, žinoma, turi savų trūkumų, tačiau neabejotinai išsprendžia dalyvių optimizavimo ir grupės intereso masiškumo apsaugos klausimą. Iliustracijai galima pateikti keletą nesėkmingų opt-in modelio praktinių keblumų. Sąžiningos prekybos tarnyba Anglijoje ir Velse (angl. *Office of Fair Trading*) 2003 m. patyrė nesėkmę siekiant pareikšti grupės ieškinį nustačius kartelinį susitarimą dėl futbolo marškinėlių kainos. Opt-in modelis leido Vartotojų asociacijai pritraukti vos 600 vartotojų, kuomet buvo žinoma, kad marškinėlius brangiau įsigijo apie 2 milijonus vartotojų (Daujotas, 2016, p. 36). Panaši situacija susiklostė ir nesenoje Volkswagen byloje, kurioje buvo stipriai kritikuojamas opt-in modelis Jungtinėje Karalystėje. Advokatų kontora „Slater and Gordon“ tvirtino, kad dėl teisės aktų, neatitinkančių dabartinių poreikių, galimybes prisiteisti žalą tiesiog praras per 1 mln. vartotojų (Walters, 2018). Pasitraukimas iš bylos dažniausiai nėra nei vieno grupės nario įprastas ir protingas interesas, kadangi pasitraukiant visiškai prarandama grupės ieškinio teikiama nauda, kuomet daryti nieko nereikia, o įgaunama tik teisė atskirai iškelti bylą su dažnai nedideliu reikalavimu, dėl kurio kelti bylą atskirai nuo grupės ieškovui neapsimokės nei laiko, nei kitų investicijų atžvilgiu (Miller, Issacharoff 2009, cituota Williams, 2015, p. 632).

Autoriaus nuomone, išties kyla klausimas ar opt-in modelis savaime gali užtikrinti platesnę vartotojų interesų apsaugą. Daugelis žmonių gali tiesiog nenorėti bylinėtis būtent dėl menkos reikalavimo teisės (nors Volkswagen atveju pastebėta, kad tai tinka netgi ir esant sąlyginai dideliems reikalavimams), yra linkę toleruoti mažus sukčiavimo atvejus, pvz. permokėjus tik kelis procentus nuo mažos sumos, nekreipti į tai dėmesio, nepatikėti sėkme ar tiesiog nenorėti

užsiimti pildyti tam tikras formas. Vertinant iš žmogiškosios ir individualiosios pusės, tai suprantama, tačiau tai lemia mažą įsitraukimą į bylą, abejotiną grupės intereso apsaugą, o tuo pačiu ir nesąžiningai veikiančio verslo ar verslų pergale prieš institutą, kuris kartu turi tikslą atgrasyti nuo nesąžiningos verslo praktikos.

Tokiu atveju kyla rizika, kad grupės ieškinys, kurio tikslais įvardijamas ne tik grupės masiškumas ir didelio skaičiaus asmenų teisių apsauga, bet ir atgrasymo mechanizmas, tampa neefektyviu institutu, kurio sėkmė ir tikslų išpildymas priklauso nuo kiekvieno asmens individualios iniciatyvos. Šios iniciatyvos įprastai stokoja, grupės ieškinio institutas tampa negebančiu išpildyti juo siekiamų tikslų. Opt-in modelis, orientuotas į kiekvieno asmens individualų norą ir sutikimą dalyvauti byloje, šia prasme gali būti laikomas tiek griaunančiu pačią grupės intereso apsaugą, tiek platesnius instituto tikslus – atgrasyti asmenis nuo nesąžiningos verslo praktikos. 1966 m. FRCP 23 taisyklės pataisos uždraudė opt-in modelį JAV. Nustatyta, kad opt-out atveju pastebimi tik vienetiniai atvejai, kuomet asmenys išreiškia norą iš grupės pasitraukti. Žinoma, tai gali būti paaiškinama tiek asmenų noru dalyvauti, tiek ir įprastu asmenų nenoru imtis tam tikrų veiksmų (Sherman, 2002, 410 p.).

Taigi, opt-out modelis leidžia užtikrinti didelį grupės narių skaičiaus įtraukimą į bylą ir procesinį teisės institutą paverčia taikomu, žinomu ir matomu. Tai yra viena iš sėkmingo grupės ieškinio taikymo priežasčių JAV, kadangi opt-out sėkmingai pasiekia grupės ieškiniui keliamus tikslus: paprastą didelio kiekio asmenų įtraukimą į bylą, realią ne atskiro individo, o kuo įmanoma didesnę grupės intereso apsaugą, o kartu veikia ir kaip veiksminga prevencinė priemonė, padedanti užtikrinti sąžiningą konkurenciją, kontroliuoti verslo praktiką.

3.1.3. Procesu privatizavimas, grupės ieškinių finansavimas ir paskatos vesti bylas

Svarbu pažymėti, kad civilinis procesas JAV yra liberaliosios tradicijos, o keletas šio darbo tikslui aktualių iš to išplaukiančių pasekmių yra tai, kad JAV civiliniame procese teisėjo vaidmuo yra pasyvesnis lyginant su socialinio civilinio proceso modeliu Europoje. JAV pačios šalys turi teismui pateikti visus įrodymus ir faktinę medžiagą, o savo patirtas bylinėjimosi išlaidas, kaip bendroji taisyklė, taip pat turi padengti pačios šalys (Yeazell, 2018, sk. 2, p. 17). Tai yra bendri JAV pasirinkto civilinio proceso krypties ypatumai, tačiau jie turi didelę reikšmę grupės ieškiniams.

XX a. viduryje JAV vykdytos civilinio proceso privatizavimo reformos, įtraukiant ir šalių įrodymų rinkimo procedūrą (angl. *discovery*), stipriai pakeitė supratimą apie bylinėjimosi eigą bei bylinėjimosi išlaidų paskirstymą. Šalių įrodymų rinkimo procedūra JAV suteikė šalims labai didelę laisvę, netgi viena kitos atžvilgiu, rinkti faktinius įrodymus dar iki bylos nagrinėjimo iš esmės stadijos. Šalių advokatai todėl tapo dar ryškesniu subjektu, kuris renka ir teikia teismui įrodymus, o tai, stambesnių bylų atveju, labai išdidina bylinėjimosi išlaidas. JAV iškeliant bylą šalis turi numatyti, kad tai atseikės pastebimas sumas, be to nėra principo „pralaimėjęs moka“. Stambesnių bylų atvejais pačios bylos šalys, ir nesant nepasiturinčioms, neturi ir negali skirti keliasdešimt ar kelių šimtų tūkstančių dolerių bylai vesti. Kol kitos valstybės XX a. kūrė socialinį civilinio proceso modelį, JAV jį privatizavo (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 1-2).

Kartu su privatizavimu, civilinis procesas JAV yra ir politikos dalis viešojo intereso atžvilgiu. Demokratų partija gina privatų sektorių ir bylinėjimąsi kaip pagalbą institucinei viešojo intereso apsaugai¹⁶, Respublikonų partija, nors ir ilgą laiką kritikuoja pernelyg didelį bylų skaičių¹⁷, taip pat pritaria decentralizuotam problemų sprendimui kaip alternatyvai nepatogiam biurokratiniui aparatui (Yeazell, 2018, p. 11-12). Taigi, privataus sektoriaus pasitelkimas sprendžiant viešojo intereso problemas JAV, atrodo, tinka abiejoms politinėms pusėms. JAV Aukščiausiasis teismas dar septintajame dešimtmetyje yra išaiškinęs, kad padidintas žalos priteisimo mechanizmas yra svarbus ne tik kompensacinei funkcijai užtikrinti, tačiau kartu tarnauja ir labai saugotinam tikslui – antimonopolinių taisyklių apsaugai (*Zenith Radio Corp. v. Hazeltine Research, Inc.*, 395 U.S. 100 (1969)).

Nenuostabu, kad šios reformos bei politinė aplinka, sprendimai, palankūs proceso privatizavimui, ypatingai suaktyvino ieškovų advokatus didelių piniginių reikalavimų bylose užtikrino, kad advokatas ar kontora, nuo XX a., iki šių dienų, dažnai veikia vadinamuoju labai „draugišku klientams“ (angl. *consumer friendly*) būdu: prisiims visą atsakomybę dėl bylos

¹⁶ Pažymėtina, kad Demokratų partijai JAV būdinga orientacija į viešojo intereso gynimo centralizavimą, reguliavimą per institucijas, kas šiek tiek primena Europos tradiciją. Nepaisant to buvo pastebėta, kad civilinio proceso skatinimas gali būti pasitelktas kaip politinių pastangų ir valios visiškai nereikalaujanti pagalba prastai finansuoto institucinio viešojo intereso gynybai, numetant tai viešajam sektoriui, t. y. advokatams ginant klientus teismuose. Pvz., nepavykus sukurti siektos sveikatos apsaugos sistemos, Bill Clinton savo kalboje paskatino griebtis civilinio proceso (Yeazell, 2018, p. 9-10, 13-14).

¹⁷ Jorge Bush ne kartą minėjo, kad būtina stabdyti pernelyg didelį bylų skaičių JAV. 1992 m. Kalifornijoje yra pareiškęs: „Kol gubernatorius Clinton kampe su kempine valo bėgančius advokato antakius, aš noriu suduoti smūgį šiam pašėlusiam bylų skaičiui“ (Bush, 1992, p. 3).

baigties sėkmės mokesčio pagrindu, o grupės ieškinio ar kitų stambesnių bylų atžvilgiu, ieškovams nereikės išleisti nei cento (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 23). Grupės ieškinių bylos iškelia ypač didelius piniginius reikalavimus ir gali būti dideliu pajamų šaltiniu advokatams, nes JAV, kuriose vyrauja opt-out grupės ieškinių modelis, be kita ko, įtraukiamas labai didelis, kad ir mažą žalą patyrusių ieškovų skaičius. Be to, JAV žalos atlyginimo mechanizmas nėra nukreiptas tik į kompensacinę funkciją. Iškelti bylą ir padengti savo bylinėjimosi išlaidas gali rizikuoti tiek pati šalis, tiek, dažniausiai, ypač grupės ieškinio atveju, klientus atstovaujantis advokatas, kadangi teismas ieškovui priteisia ne tik kompensaciją *restitutio ad integrum* pagrindu, tačiau neretai vadinamąsias superkompensacijas, į kurias įeina: kompensacija už patirtą žalą, trigubas patirtos žalos daugiklis (angl. *treble damages*), labai didelis neturtinės žalos įvertinimas (angl. *pain and suffering damages*), baudžiamosios nuobaudos (angl. *punitive damages*)¹⁸ (Nagy, 2019, p. 50-51). Tokiu atveju, procentinis atlygis nuo priteistos sumos tampa galimai labai pelningas. Šios bylos JAV advokatų neretai vadinamos didelės rizikos ir didelės galimos naudos (angl. *high risk high return*) bylomis. Reaguojant į civilinio proceso krypties pasikeitimus, JAV įsikūrė ir specializuotos kontoros, kurios didelį vaidmenį kontoros veikloje teikia ir grupės ieškinio byloms.

Kaip proceso privatizavimo pasekmė gimė ir bylinėjimosi verslo modelio (angl. *litigation entrepreneurship*) terminas, kadangi ieškinio (bei kitose įprastose stambesnėse bylose) ieškovo ar ieškovų grupės ir jų advokato atstovavimo santykiai tampa grindžiami sėkmės mokesčio sistema (Yeazell, 2018, sk. 5, p. 18) (Coffee, 1987, p. 882-883). Pagal šią sistemą advokatas, kontora, pasitelkdami neretai netgi ir kredito įstaigas, yra pasiryžę finansuoti stambias bylas. Be finansavimo, stambi byla negalėtų būti vedama, nes ją vesti tiesiog nebūtų išteklių rinkti įrodymus, o tai reikštų, kad nėra ir jokių šansų iš šios stambios bylos, kurioje priteistina suma siekia pvz., 100 mln., užsidirbti procentinį, milijonus vertą atlygį. Nenuostabu, kad advokatai atkakliai pasiryžę tokią bylą vesti – finansuoja visas bylinėjimosi išlaidas (įrodymų rinkimui, ekspertizių skyrimui, pranešimų siuntimui ir pan.), tačiau gauna įprastai nemenką procentinį atlygį nuo laimėtos sumos, žinoma, jei bylą laimi, ir negauna nieko (patiria tik nuostolius), jei bylą pralaimi.

¹⁸ Trigubas žalos daugiklis nėra taikomas automatiškai. Įprastu atveju jis yra taikomas esant tyčiniam teisių pažeidimui įvairiose srityse, pvz. JAV patentų teisėje (35 U. S. Code section 284; *Halo Electronics., Inc. v. Pulse Electronics., Inc.*, 136 S. Ct. 1923 (2016)). Baudinės nuobaudos taip pat nėra automatinės ir taikomos esant tyčiniam teisių pažeidimui.

Galima kritikuoti sėkmės mokesčių, tačiau aptartu atveju sudėtinga rasti alternatyvą. Viena vertus, nebūtų patogu ir efektyvu įkurti fondą ir tikėtis, kad grupės nariai asmeniškai atskirai finansuos bylinėjimosi išlaidoms skirtas sumas, ypač, esant dideliame skaičiui asmenų. Juo labiau, ieškovui nėra prasmės investuoti į bylą, kai jo reikalavimo dydis yra menkas. Kita vertus, tai yra bene vienintelis būdas vesti ir iškelti bylą apskritai: klientas(ai) neretai neturi tiek išteklių, o rinkti įrodymus yra būtina dar pirminėse stadijose, protingai rizikuojant ir tikintis, kad bylą pavyks laimėti ir užsidirbti. Šiuo aspektu vertinant grupės ieškinį, grupės nariai visiškai neturi ką prarasti. Jiems, nepaisant kokia bus bylos baigtis, nieko nereikia mokėti bei niekuo rūpintis: finansavimu pasirūpina advokatų kontora (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 23-24), o opt-out modelis užtikrina, kad grupės nariui net nereikia rašyti prašymo, kad būtų įtrauktas į bylą.

Civilinio proceso privatizavimas JAV tokiu būdu į grupės ieškinių bylas įtraukia ir apjungia labai dideles privačias pajėgas bei resursus, leidžia kelti bylą ir stoti kad ir prieš labai turtingą atsakovą. Advokatų kontoros, įvertinusios galimybes laimėti bylą (o grupės ieškinių atvejais neretai klausimas kyla ne dėl teisės pažeidimo, kuris įprastai būna pakankamai akivaizdus, o dėl faktų), drąsiai imasi vesti ir finansuoti grupės ieškinių bylas. Šios bylos sėkmės atveju leidžia užsidirbti neretai stulbinančias sumas¹⁹, o dėl jų – rizikuoti nepaisant galimo pralaimėjimo (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 23-24). Iliustracijai galima paminėti atlyginimo advokatams, vedusiems stambią bylą prieš Visa, Mastercard dėl taikyto nesąžiningo mokesčio pardavėjams už klientų atsiskaitymą kreditinėmis kortelėmis prekybos vietose. Byla buvo iškelta 2005 m., JAV. 2014 m. Niujorko teismas advokatams šioje grupės ieškinio byloje priteisė 9,56% nuo 5,7 mlrd. JAV dolerių vertės patvirtintos taikos sutarties sumos, t. y. 545 mln. JAV dolerių. Šią sumą teismas apskaičiavo vadovaudamasis įprasta JAV sėkmės mokesčio praktika ir dydžiu. Teisėjas šioje byloje išaiškino, kad būtų tiesiog neįsivaizduojama, kad advokatai prisiimtų vesti tokio dydžio ir sudėtingumo bylas kitokiu nei sėkmės mokesčio atlygio pagrindu, o jei ne advokatų atkaklumas vesti šią sudėtingą bylą rizikuojant tiek metų, kad tiek daug investavę atlyginimo gali ir nesulaukti, taikos sutartis apskritai nebūtų pasirašyta

¹⁹ Didžiausią dalį sudarantis grupės ieškinių dėl vertybinių popierių (angl. *securities*), pasibaigusiu taikos sutartimis, išmokėtų sumų vidurkis JAV 2019 m., buvo apie 27,4 mln. JAV dolerių (Bulan, Simmons, 2020, p. 1). Stambesnės grupės ieškinių bylos JAV (dėl monopolijų, komercinių, vertybinių popierių) neretai perkopia ir šimtus mln. priteistų dolerių. Žinoma, jos nėra dažnos, kadangi net du trečdaliai grupės ieškinio bylose pasirašytų taikos sutarčių nesiekia 10 mln. (Fitzpatrick, 2010, p. 827-829). Vis dėlto, sumos yra labai didelės ir galima tik įsivaizduoti advokatų ar advokatų kontoros, atstovaujančios šią grupę, suinteresuotumą ir dedamas pastangas laimėti.

(In re Payment Card Interchange Fee & Merch. Disc. Antitrust Litig., 991 F. Supp. 2d 437 (E.D.N.Y. 2014).

Taigi, politinė aplinka ir civilinio proceso privatizavimas JAV lėmė, kad grupės ieškinių bylos ir sąžiningo verslo kontrolė, tuo pačiu ir viešojo intereso gynyba yra noriai patikėta labiau privačiam sektoriui, o ne viešajam (Koch, 2001, cituota Sherman, 2002, 418-419 p.). Grupės ieškinio sėkmingo taikymo atžvilgiu civilinio proceso privatizavimas ir decentralizavimas JAV turi keletą teigiamų aspektų: viena vertus, grupės ieškinio nariams sėkmės mokestis lemia tai, kad nereikia sumokėti nei cento bei nereikia niekuo rūpintis, antra, sėkmės mokestis kartu su opt-out modeliu sukuria galimybes ieškovams lengvai įsitraukti į bylą bei taip sukuriama milžiniškos paskatos advokatams imtis grupės ieškinio bylą.

3.1.4. Požiūrių skirtumai. Puikus pažeistų teisių gynimo būdas ar „įteisintas šantažas“?

Vertinant grupės ieškinį, svarbu prisiminti anksčiau minėtą Kleino mintį, kuria buvo teigiama, kad kad teisinių konfliktų išvengti neįmanoma, tačiau kiekvienas ginčas daro neįkainojamai didelę neigiamą įtaką, jei kaip įmanoma nėra greičiau pašalinamas (F. Klein, F. Engel, 1927, cituota Nekrošius, 2002, 26 p.). Be abejonės, pritartina Kleino minčiai, kad teisinis ginčas savaime yra problema, o šią mintį ekstrapolijuojant ir pritaikant grupės ieškiniams, tai tampa dar labiau pastebima: jei vieno ieškovo ir vieno atsakovo teisinis ginčas yra problema, tai grupės ieškinys, įtraukiantis ypač daug asmenų, reguliuoja labai didelės problemos sprendimą. Tai yra situacijos, kuomet ieškovų ir atsakovo(ų) interesai yra tiesiog diametralūs – viena arba kita pusė laimi arba pralaimi labai žymias sumas. Todėl grupės ieškinys ir jo reguliavimo mechanizmas niekada nebus visiems tinkamas. Tačiau, kaip minėjo Kleinas, šias problemas reikia spręsti. Tikriausiai grupės ieškinio instituto buvimui pritaria dauguma teisininkų, o pagrindiniai nesutarimai tampa dėl to, koks turėtų būti veiksmingas grupės ieškinio mechanizmas, kuris padėtų išspręsti problemas ir nesuderinamas šalių pozicijas, nekuriant naujų.

Yeazell taikliai pastebėjo skirtingų pozicijų nesuderinamumą, kuris tinka teisiniams ginčams apskritai. Aptartas bylinėjimosi verslo modelis JAV leidžia investuoti į rizikingas bylas, kurios galimai gali atnešti didelį pelną, tačiau kas vienam rodosi kaip didelio pelno galimybė, kitam atrodo kaip smerktina, nepateisinama ir nesąžininga praktika (Yeazell, 2018, 5 sk. 18 p.). Panaši situacija susiklosto ir ieškovų-atsakovų santykiuose. Ieškovai kartu siekia prisiteisti didelę

sumą, kurią patyrė, pvz. dėl nesąžiningos verslo veiklos, sukėlusios žalą, o atsakovas(ai) siekia padaryti viską, jog ši byla sužlugtų arba nebūtų sėkminga.

Tiek vienos, tiek kitos pusės šalininkai, atitinkamai, girti ar smerkti grupės ieškinio institutą pasitelkia įvairias priemones. JAV grupės ieškinys ne kartą buvo laikomas „įteisintu šantažu“ atsakovų atžvilgiu, verčiančiu atsakovus sudarinėti taikos sutartis (Handler, 1971, p. 9). Šio argumento atmesti negalima, nes grupės ieškiniai atsakovų atžvilgiu išties tapo tikru galvos skausmu, nes 1) ieškiniai, kurie įprastu atveju dėl mažo reikalavimo niekada nebūtų nukreipti į atsakovą, staiga tapo labai realiu ir dideliu galimo bankroto pavojumi, kadangi be to, kad yra reiškiami, jie apjungia daug ieškovų ir išaugina atskirą labai mažą reikalavimą į reikalavimą, kuris gali lengvai viršyti dešimtis milijonų (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 24)., 2) gali susidaryti situacijos, kuomet reiškiant didelius, ant pagrįstumo ribos svyruojančius grupės ieškinius su neaiškiais perspektyvomis JAV, atsakovas bus tiesiog priverstas sudaryti nepagrįstą taikos sutartį²⁰ (Handler, 1971, p. 9), o advokatai vaikysis to ir kels bylas su nepagrįstais reikalavimais (Hensler, 2009, cituota Westby, 2011, p. 176). Lygiai taip pat grupės ieškinys buvo giriamas kaip didinantis teisės į teismą išpildymą bei jos užtikrinimą ir apskritai vertinamas kaip vienas sėkmingiausių pažeistų teisių gynimo įgyvendinimo institutų istorijoje (Pomerantz, 1970, p. 1259). Monopolių sustabdymo atžvilgiu privatūs grupės ieškiniai JAV įvertinti kaip žymiai sėkmingesnė ir efektyvesnė priemonė nei įmonės persekiojimas valstybiniu lygmeniu (Lande, Davis, 2008, cituota Russell, 2010, p. 163).

JAV grupės ieškinio modelio kritikai teigia, kad šis modelis, priešingai – neužtikrina teisės į teisingą procesą: opt-out automatiškai įtraukia ieškovus į bylą be jų sutikimo. Ieškovai gali net nesužinoti apie bylą ir todėl prarasti teisę bylą vesti patys, tenkintis neteisinga taikos sutartimi ar nesėkmės atveju negauti jokios kompensacijos apskritai. Jei asmenys nežino apie bylą ir iš jos nepasitraukia, be jų sutikimo byla jiems įgyja prejudicinę *res judicata* galią (Westby, 2011, p. 176-177). Reikalavimo teisės teismo įgyvendinimo ribojimas opt-out modeliu taip pat gali nederėti su konstitucine asmens nuosavybės apsauga JAV, kadangi reikalavimo teisės, pagal JAV Aukščiausiąjį Teismą, turi nuosavybės teisės aspektų (Williams, 2015, p. 620). Taip pat teigiama, kad JAV modelis pareikalauja labai didelių finansinių išteklių, vyrauja interesų

²⁰ Atsakovams, netgi ir stambioms įmonėms tęsti bylinėjimąsi, pereiti į bylos nagrinėjimo iš esmės stadiją JAV kartais tampa pernelyg brangu. Be to, įmonės reputacijos bei finansiniu atžvilgiu taikos sutarties sudarymas gali atrodyti palankiau nei rizikuoti tęsti brangų bylinėjimąsi, po to rizikuoti patirti pralaimėjimą ir dar labiau sumažinti reputaciją vartotojų atžvilgiu.

konfliktas tarp grupės ieškovų ir grupės advokatų²¹, pasirašomos neteisingos taikos sutartys²² ir taip sukuriama įmonės, o kartu ir ekonomiką žemyn traukiantis reiškinys (Hodges, 2009, cituota Westby 2011, p. 176). Europos Komisija, Komunikato 3, 8 p., taip pat JAV modelį vertino nepalankiai, kadangi opt-out „[...] sistema [JAV] skatina lengvabūdiškai piktnaudžiauti bylinėjimusi“, o Europos Sąjungos modelis turi užtikrinti, kad grupės ieškinio modelis „[...] neturėtų neigiamo poveikio atsakovui, kad ir kokia būtų proceso baigtis“.

JAV grupės ieškinys, kaip buvo galima pastebėti, sulaukia nemažai kritikos. Iš šios gausios kritikos gali susidaryti įspūdis, kad grupės ieškinio modelis JAV tėra nesustabdomas „teisininkų verslas“. Advokatai, kurie veda šias bylas yra nesąžiningi, o grupės ieškinių bylos yra itin dažnos, stambios ir nuolat verčia atsakovus bankrutuoti. Statistiniai duomenys rodo visai ką kita: vos 10% deliktų bei sutartinės atsakomybės bylų JAV viršija 250 tūkst. dolerių žalos atlyginimą. Vos 4% viršija 1 mln. dolerių: ilgos, gigantiškos žalos atlyginimo bylos yra labiau išimtinės (Yeazell, 2018, sk. 2, p. 24-25). Skirtų baudinių nuobaudų, skirtų užkirsti kelią atsakovui kartoti neteisėtus veiksmus vidurkis – 64 tūkst. JAV dolerių bei 13% atvejais viršija 1 mln. dolerių (Bureau of Justice Statistics, 2005)²³. Be to, piktnaudžiavimo atvejai ir keliamos bylos su nepagrįstais reikalavimais beveik niekada nebūna sėkmingos ir advokatai patys nesiveržia prisiimti neprotingai didelę riziką kelti tokias bylas, nors, tokiam atvejui atsitiktinai įvykus, jis, žinoma, sulaukia ypatingo dėmesio (Yeazell, 2018, sk. 5, p. 17-18). JAV Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad pranešimas apie galimybę pasitraukti iš grupės (opt-out), tenkina konstitucinės teisės į teisingą teismą išpildymą (*Phillips Petroleum Co. v. Shutts*, 472 U. S. 797 (1985)).

²¹ Turima omenyje tai, kad sėkmės mokesčio vedami advokatai yra labiau suinteresuoti vesti bylą ir spręsti labiau savo atlygio klausimą nei ginti klientų interesus: advokatai ir prisiima riziką, ir pinigine nauda, lyginant su atskiromis patirtos žalos išmokomis ieškovams yra, švelniai tariant, nesulyginamai didesnė. Frank įvardino sumų skirtumus tarp advokatų ir jų klientų kaip groteską: atskiri grupės nariai įprastai gauna keletą dolerių, kuomet juos atstovavęs advokatas po stambesnės bylos gali eiti į pensiją (Gilles, Friedman, 1989, cituota Russell, 2010, p. 154). Grupės ieškinio atveju ieškovams neretai trūksta organizuotumo, kas lemia, kad advokatai visose srityse prisiima pagrindinį vaidmenį, įtraukiant ir taikos sutarčių sudarymą (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 24). Kitas minėtinas pavyzdys yra advokatų siekis ir pastangos pritempti būtent tą grupės ieškinį, kuris leidžia prisiteisti piniginę žalą, kadangi nuo to priklauso advokato atlyginimo dydis, t. y. taikomasi į FRCP 23 (b)3. Tokiu atveju galima interpretuoti, kad ne grupė, o advokatas, vedantis bylą nurodo, koks yra grupės interesas (Yeazell, 1980, p. 1114-1115).

²² Visiškai nesenoje byloje *Ramirez v. TransUnion LLC*, 951 F.3d 1008 (9th Cir. 2020) JAV apeliacinio teismo sprendime teisėjas McKeown išreiškė atskirąją nuomonę, nurodydamas, kad byloje susidarė situacija, kuomet pagal parinktą grupės atstovą buvo priteisinėjama žala visai grupei, tačiau teismas, vertindamas žalos dydį, vertino būtent grupės atstovo faktines aplinkybes, kurios labai skyrėsi nuo kitų grupės narių ir taip nepagrįstai išdidino priteistiną sumą.

²³ Deja, vėliausia skelbta statistika yra tik 2005 m.

Nepaisant to, civilinis procesas JAV taip pat nėra paliktas savieigai. Civilinio proceso politika, JAV Aukščiausiasis Teismas ir žemesnių instancijų teismai nuolat dirba tam, kad būtų atrasta jėgų pusiausvyra tarp ieškovų ir atsakovų. Jei XX a. pradžioje buvo galima pastebėti, kad atsakovai, turintys sutartis su draudimo įmonėmis buvo geresnėje pozicijoje derybiniu atžvilgiu, kadangi draudimo sutarties sąlygos dažniausiai įtraukdavo ir advokato paslaugas (Yeazell, 2018, sk. 3, p. 12-13), XX a. viduryje, dėl anksčiau minėtų civilinio proceso privatizavimo reformų, kamuolys perėjo į ieškovų pusę. Šiandien, tiek grupės ieškinio atžvilgiu, tiek bendresne civilinių bylų prasme JAV, galime vėl pastebėti balanso pokytį į atsakovų pusę. Ilustracijai pateiktina keletas pavyzdžių.

2011 m. JAV Aukščiausiasis Teismas nustatė aukštesnius grupės sertifikavimo kriterijus grupės faktinių aplinkybių bendrumo atžvilgiu, asmenų lygybės ir nediskriminavimo darbovietėje byloje, apversdamas pirmosios ir antrosios instancijų teismo sprendimus. Teismas taip pat nustatė kokius įrodymus ieškovai turėtų teismui pateikti (*Wal-Mart Stores, Inc. v. Dukes, et al.*, 564 U. S. 338 (2011)). Teigiama, kad ši byla sunkins didelių grupės ieškinių teikimą JAV ateityje (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 26).

Tais pačiais 2011 m., JAV Aukščiausiasis Teismas, byloje *AT&T Mobility v. Concepcion*, 563 U.S. 333 (2011), pripažino, kad arbitražinių išlygų įtraukimas į standartines telefonų pirkimo-pardavimo sutartis yra galiojantis, o pirkėjas pagal šią sutartį ginčus turi spręsti arbitražu pagal pasirašytą sutartį (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 23).

2017 m. JAV Aukščiausiasis Teismas, prieštaraudamas Kalifornijos Aukščiausiajam Teismui, apribojo Kalifornijos teismų jurisdikciją kitų valstijų ieškovų atžvilgiu. Sprendimu yra apribojama galimybė ieškovams iš skirtingų valstijų pareikšti vieną grupės ieškinį vienoje valstijoje (*Bristol-Myers Squibb Co. v. Superior Court of California*, 582 U. S. (2017)).

2018 m. JAV Aukščiausiasis Teismas, ribinėje byloje 5-4 išaiškino, kad darbo sutartyje su kiekvienu darbuotoju galima įrašyti galiojančias arbitražines išlygas, reikalaujančias visus iškilusius ginčus iš sutarties spręsti individualiai arbitražo keliu (*Epic Systems Corp. v. Lewis*, 584 U. S. (2018)).

Taigi, pareikštas grupės ieškinys savaime yra didelė problema. Šios problemos sprendimo būdai dėl interesų nesuderinamumo yra labai sudėtingi: kas tiks vienai pusei, netiks kitai. JAV grupės ieškinio priešininkai dažnai pateikia pernelyg paviršutinišką instituto kritiką, kuria bene

preziumuojama, kad opt-out modelis, sėkmės mokestis yra blogi automatiškai, o bylas vedantys advokatai yra „*lengvabūdiškai skatinami piktnaudžiauti*“, lyg tai būtų kasdienis reiškinys ir įprasta praktika. Galbūt neatkreiptas dėmesys į tai, kad piktnaudžiavimo atvejų įprastai pasitaiko visose sferose, įtraukiant ir civilinį procesą, ir ne tik grupės ieškinius. Pritariantys JAV grupės ieškinio modeliui atsako, kad kitokį sprendimo būdą spręsti tokiai problemai rasti sudėtinga. Toks modelis geba išspręsti kitu būdu neišsprendžiamus masinius teisių pažeidimus, todėl atsitiktinės galimybės, kad gali nutikti ir piktnaudžiavimo atvejis, nėra per didelė kaina, kurią galima sumokėti už institutą, kuris geba išspręsti šiuolaikinės ekonomikos kasdienes problemas (Yeazell, 2018, sk. 4, p. 26). Lygiai taip pat galima klausti kiek iš tiesų įgyvendinami siekiai sukurti didelės problemos sprendimo būdą, iš kurio atsakovas išlips sausas, o byla jam „*neturėtų jokio neigiamo poveikio, kad ir kokia būtų proceso baigtis*“. Taip pat galima klausti ką siekiama labiau toleruoti, kadangi nesant veiksmingo grupės ieškinio instituto, stambieji verslo subjektai gali naudotis padėtimi, pvz. šiek tiek pakeliant produktų kainas, užsitikrinant milžiniškas sumas ilgalaikėje perspektyvoje, nesant pakankamų atgrasymo priemonių taip nesielgti. Bet kuriuo atveju, JAV teismų veikla, kaip ir politika²⁴, vienareikšmiškai prisideda prie to, kad išlaikytų teisingą balansą tarp ieškovų ir atsakovų. Galiausiai, pats bylos rezultatas, teisingas ginčų sprendimas, užtikrinantis teisingą nustatytų taisyklių taikymą ar, kartais, netaikymą, yra teismų darbo prerogatyva, kuri turi būti drąsiai jiems patikėta.

Apibendrinant grupės ieškinio apžvalgą JAV, vertėtų padaryti keletą svarbių išvadų. Visų pirma, grupės ieškinio institutas JAV yra reguliavimo dalykas, kuris turi savo evoliuciją. Ši evoliucija kilo iš teismų praktikos nuo XIX a. pradžios ir tęsiasi iki šiol. Institutas, pagal aplinkybes, atitinkamai keičiasi: vienais laikotarpiais tampa palankesnis ieškovų, kitais – atsakovų atžvilgiu. Pusiausvyrą ir teisingą procesą užtikrina teismų praktika. Opt-out naudojimas leidžia užtikrinti didelį ieškovų skaičiaus į bylą įtraukimą, lengvina teisės į teismą išpildymą, o proceso privatizavimo reformos leido grupės ieškiniui tapti institutu, į kurį noriai taikosi advokatai. Taigi, ilgametė grupės ieškinio tradicija, drąsus instituto balanso išlaikymo patikėjimas teismų praktikai, opt-out modelis bei proceso privatizavimas, ypač sėkmės

²⁴ JAV, pvz. 2005 m. buvo specialiai grupės ieškiniams reguliuoti priimtas įstatymas (angl. *Class Action Fairness Act*), kurio vienas iš tikslų yra užtikrinti grupės ieškinio dalyviams teisingą procesą.

mokestis, yra sėkmingo grupės ieškinio JAV taikymo priežastys, kuriomis negali pasigirti Europos valstybės.

3.2. Grupės ieškinio modelis Europos Sąjungoje

Numatant grupės ieškinio sėkmingumą ES, svarbu atkreipti dėmesį į esminius numatytus ES grupės ieškinio aspektus bei palyginti juos su JAV grupės ieškinio ypatumais, lemiančiais grupės ieškinio sėkmę. Institutų skirtumai ar panašumai, atsižvelgiant į Europinės teisės tradicijas bei instituto prigimtis leis susidaryti preliminarių išpūdį ko galima tikėtis iš naujojo grupės ieškinio instituto ES.

3.2.1. Grupės ieškinio ES tradicija ir formavimasis

Europos Ekonominėje Bendrijoje (toliau – EEB) nuo XX a. vidurio buvo kalbama apie sąžiningos konkurencijos apsaugą valstybėse narėse. Sąžininga konkurencija ir jos taisyklės yra viena iš Sutarties dėl EEB įsteigimo 81, 82 str. numatytų saugotinių ir neabejotinai kertinių objektų ekonomika grindžiamoje organizacijoje. Vis dėlto, Europos Teisingumo Teismas (toliau – ETT) XX a. viduryje ir pabaigoje yra išaiškinęs, kad EEB teisės įgyvendinimas ir užtikrinimas priklauso išimtinai nuo valstybių narių teismų (*Van Gend en Loos v. Netherlands Inland Revenue Admin.*, Case 26/62, 1963 E.C.R. 5.), o kitoje byloje išaiškino, kad EEB iki šiol nesukūrė kitų papildomų apsaugos mechanizmų. Svarbiausi ribojimai, taikomi valstybėms narėms taikant Bendrijos teisę yra ekvivalentiškumas, t. y. Bendrijos teisė turi būti saugoma taip pat, kaip ir nacionalinė teisė, bei efektyvumas, nurodantis, kad iš Bendrijos kylančios teisės turi būti realiai įgyvendinamos (*Rewe v. Landwirtschaftskammer Saarland*, Case 33/76, 1976 E.C.R. 1989). Efektyvumo principo svarba ir jo įgyvendinimas sukuriant privačius mechanizmus siekiant apsaugoti sąžiningą konkurenciją buvo akcentuotas ir byloje *Courage Ltd. v. Crehan*, Case C-453/99, 2001 ECR I-6297 (Russell, 2010, p. 164-166).

2000 m. ES įsigaliojo direktyva 98/27/EB, kuri siekė suderinti sąžiningos konkurencijos apsaugą su efektyvumo principu įgalinant ginti vartotojų pažeistas teises per kompetentingas institucijas (angl. *qualified entity*). Ši direktyva numatė tik teismo draudimus, tačiau nenumatė žalos atlyginimo mechanizmo ieškovams. Taip buvo siekiama sąžiningai konkurencijai apsaugoti iš dalies pasitelkti ir privatų sektorių – vartotojus (Russell, 2010, p. 166). 2003 m. Reglamentas 1/2003 taip pat buvo skirtas paskatinti asmenis ginti pažeistas teises decentralizuojant konkurencijos teisės įgyvendinimą. 2008 m. Europos Komisija pažymėjo ES

konkurencijos teisės apsaugos trūkumus bei tinkamų mechanizmų nebuvimą užtikrinti asmenų teisę į kompensaciją²⁵: teisės neaiškumas, bylinėjimosi brangumas, valstybių narių teisės skirtumai, pvz. nedidelis skaičius turi grupės ieškinio mechanizmą apskritai ir kt. (Russel. 2010, p. 167). 2009 m. priimtoje lakoniškoje direktyvoje dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus 2009/22/EB, buvo vėl įtvirtinta kompetentingų institucijų koncepcija reiškiant ieškinius vartotojų vardu, tačiau vėl nesant žalos atlyginimo mechanizmo.

2012-2013 m. Europos Parlamente buvo dar plačiau kalbama apie grupės ieškinio ES modelį – Europos kolektyvinių teisių gynimą. Užsiminta apie masinius kolektyvinių teisių gynimo mechanizmus, ir, svarbu, būtinumą vartotojams suteikti galimybę prisiteisti žalos atlyginimą, kolektyvinį teisių gynimą kaip konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimo priemonę pasitelkiant privačias šalis bei dabartinius trūkumus ES (Europos Sąjungos Komisija, 2013, 5 p.).

Po ilgų diskusijų koks grupės ieškinio modelis ES būtų tinkamiausias, 2020 m. lapkričio 25 d. buvo priimta šiandien aktuali direktyva (ES) 2020/1828 (toliau – Direktyva) dėl atstovaujamojo ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus, kuria panaikinama direktyva 2009/22/EB. Direktyva skirta užtikrinti vartotojų teisių apsaugą bei prisidėti prie sąžiningos konkurencijos apsaugos. Direktyvos 24 str. nurodo, kad valstybės narės įgyvendinti ir Direktyvoje nurodytas priemones turi taikyti nuo 2023 m. birželio 25 d.

Apibendrinant, apie vartotojų teisių apsaugos ES įgyvendinimą kolektyviniu būdu yra kalbama tik apie tris pastaruosius dešimtmečius (Nagy, 2019, p. 73), tačiau sudėtinga atrasti nuoseklų ir išgrynintą instituto modelį. Ilgas diskusijas vainikavo 2020 m. priimta grupės ieškinio Direktyva, pataisiusi ir, tikimasi, įprasminusi praeitus teisės aktus. Kalbos apie ES kolektyvinių teisių gynimą kilo nuo XX a., kuomet ES kilo poreikis geresniam konkurencijos teisės užtikrinimui ir vartotojų teisių apsaugai pasitelkti ir privačius institutus, decentralizuoti konkurencijos apsaugos mechanizmus ir paskatinti vartotojus ginti pažeistas teises iškeliant grupės ieškinius, kas, iš dalies, primena JAV modelį. Taigi, vertinant ES grupės ieškinio modelio tradicijas būtų klaidinga teigti, kad šios tradicijos yra pastebimos. Šiandien tiksliau būtų kalbėti tik apie grupės ieškinio ES formavimąsi ne teismų praktikos, o tik teisės aktų pagrindu. ES pripažįsta, kad ankstesnis reguliavimas buvo nesėkmingas, tikintis, kad naujoji

²⁵ Žr. Commission Staff Working Document. Accompanying document to the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules – Impact Assessment, SEC(2008) 405, Brussels, 5 p.

Direktyva situaciją pakeis. Kol kas nesant grupės ieškinio tradicijų ES, tik iš besiformuojančio instituto būtų sudėtinga tikėtis sėkmingo jo taikymo, ką pastebime JAV. Vis dėlto, Direktyva aiškiai nurodo į ką yra nukreiptas ES grupės ieškinio modelis. Toliau aptarsime pagrindinius instituto elementus ES ir galimą jų įtaką instituto sėkmei.

3.2.2. Europietišskasis opt-in ir opt-out modelių derinimas

Europoje į JAV grupės ieškinio modelį niekada nebuvo žiūrima palankiai (Ramseyer, Rasmusen, 2010, p. 27). 2013 m. Komunikato 2.2., 2.3. p. buvo vienareikšmiškai pasisakyta, kad ES modelis turi būti pagrįstas opt-in principu. Teigta, kad tai yra „*vienintelis tinkamas europinės kolektyvinių ieškinių koncepcijos sprendimas*“. Opt-out modelio kritika ES buvo pagrįsta tuo, kad opt-out lemia tai, kad grupės ieškinių bus pareikšta labai daug, opt-out nulemtos didelės ieškinių sumos leis piktnaudžiauti procesu, vers sudaryti atsakovus taikos sutartis. Anksčiau darbe aptariant JAV modelį buvo pastebėta, kad opt-out sistema savaime nelemia nei vieno iš šių galimų neigiamų grupės ieškinio aspektų. Net jei minėta JAV grupės ieškinio modelio kritika ir būtų pagrįsta, tai nelauktą rezultatą JAV kartais lemia bendra civilinio proceso privatizavimo kryptis, o ne konkrečiai opt-out modelis. (Nagy, 2019, p. 35).

Antra vertus, opt-out ilgą laiką Europoje buvo kritikuojamas ir dėl neautorizuoto atstovavimo. Kaip buvo minėta anksčiau, opt-out atveju, ieškovai gali net nežinoti apie vykstantį procesą, nors teismo sprendimas jų atžvilgiu turės *res judicata* galią, opt-out sistema pagrįsta „tylėjimas reiškia sutikimą“ pagrindu. Vyravo įsitikinimas, kad šis modelis yra antikonstitucinis, prieštarauja Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Konvencijos (toliau – EŽTK) 6 str., teisingo proceso principams, šalių autonomijos principui, teisei būti išklaustam (Europos Sąjungos Komisija, 2013, p. 12) (Nagy, 2019, 24, p. 27). Vis dėlto, nors opt-out iš pirmo žvilgsnio ir gali atrodyti įtartinais, šie inerciniai argumentai nebuvo pagrįsti faktais.

Priešingai, EŽTT, byloje *Ashingdane v. United Kingdom*, Case no. 8225/78, 28 May 1985, ECHR 8, Series A No. 93, išaiškino, kad teisė į teismą pagal EŽTK 6 str. nėra absoliuti bei gali būti ribojama. Šie ribojimai gali būti pagrįsti dėl reguliavimo valstybėje, kuris gali kisti priklausant nuo vietos, laiko, poreikių, grupės ir asmenų išteklių. Kitoje byloje, *Wendenburg and Others v. Germany*, Case no. 71630/01, 6 February 2003, ECHR 353, EŽTT išaiškino, kad procesuose, kuriuose teismo sprendimas įpareigoja asmenų kolektyvą, ne visada reikalaujama ar netgi įmanoma, kad kiekvieno asmens teisė būti išklaustam teisme galėtų būti užtikrinta.

Nagy įžvalgiai pastebi, kad, viena vertus, ES kritikavo opt-out modelį, kita vertus, opt-out modelis, vis dėlto suteikiantis teisę išreikšti nenorą dalyvauti byloje, žymiai geriau apsaugoja asmens teisę į teismą nei ES 2009/22/EB direktyva, kuria asmenims netgi nėra suteikiama teisė atsisakyti atstovavimo. Šis klausimas ir minėtos direktyvos konstitucionalumas niekada nebuvo keltas (Nagy, 2019, 25-26 p.).

Taigi, opt-out modelio vienareikšmiškos kritikos ES galiausiai atsisakė. Vertinant Direktyvą galima pastebėti, kad ES retorika opt-out modelio atžvilgiu pasisuko visiškai priešingu kampu. Naujosios Direktyvos 9 str. 2 d. valstybėms narėms leidžiama laisvai pasirinkti koks modelis: opt-in ar opt-out joms tinka labiau. Iš šio reguliavimo galima padaryti keletą įžvalgų. Viena vertus, sveikintina, kad opt-out modelis pagaliau pasiekė ES ir buvo patvirtintas, o jį supusios negandos buvo išsklaidytos. Antra vertus, opt-in ar opt-out modelio parinktis yra vienas ryškiausių ir lemiančių grupės ieškinio požymių, todėl leidžiant valstybėms narėms pasirinkti, sukuriama tam tikras neaiškumas vieningos grupės ieškinio ES koncepcijos atžvilgiu. Tai galbūt nėra neigiamas dalykas, tačiau vienoms valstybėms pasirinkus opt-in, o kitoms – opt-out, tikėtina, kad pamatysime labai skirtingas grupės ieškinio praktikas valstybėse narėse, kas gali iškreipti bendrą ES grupės ieškinio viziją. Jei sunku įsivaizduoti sėkmingą opt-in grupės ieškinį, ypač sunku pagal Direktyvą įsivaizduoti sėkmingus tarpvalstybinio grupės ieškinio atvejus, pagrįstus opt-in modeliu. Trečia, verta prisiminti, kad opt-out nėra savaime grupės ieškinio sėkmę lemiantis veiksnys, o yra tik vienas iš jų, tačiau opt-in, kuris ES Direktyvoje yra fakultatyvus, gali tikrai sumažinti grupės ieškinio taikymo sėkmę neįtraukiant pakankamai asmenų į bylą.

3.2.3. Grupės ieškinys ES: proceso (de)privatizavimas ir „kompetentingi subjektai“

Anksčiau buvo aptarta, kad vienas iš sėkmingų grupės ieškinio instituto taikymo priežasčių JAV, be kita ko, yra proceso privatizavimas, pasižymintis sėkmės mokesčiu, bylinėjimosi išlaidų padengimo mechanizmu, advokatų skatinimu, didelėmis priteistinomis sumomis, tendencija kolektyvinius interesus patikėti ir privačiam sektoriui bei kt. ES, sukurdama modelį, kuriuo grupės ieškinius gali pareikšti kompetentingos institucijos, atmetė ar bent iš dalies atmetė JAV mechanizmą, skatinantį pritraukti privatų sektorių, tačiau svarbu išsiaiškinti, kokį pakaitalą ES jiems surado.

Direktyvos tikslas – pasiekti aukštą vartotojų apsaugos lygį, pagerinti vartotojų teisę į teismą per atstovaujamuosius ieškinius, kuriuos gali reikšti kompetentingi subjektai. Direktyva turi

užtikrinti, kad valstybėse narėse atsirastų atstovaujamojo ieškinių mechanizmai, pagal kuriuos kompetentingi subjektai galėtų reikšti ieškinius ir ginti vartotojus tiek kreipiantis dėl uždraudžiamųjų priemonių (pvz. veiklos nutraukimo, uždraudimo ir kt.)²⁶, tiek dėl žalos atlyginimo²⁷. (1 str. 1, 2 d.). Direktyvos 23 p. nurodo, kad yra išskiriamos dvi ieškinių rūšys: tarpvalstybiniai ir vidaus atstovaujamojo ieškiniai. Šiuos ieškinius atstovaujant vartotojų interesus kelia kompetentingi subjektai, kuriems yra nustatomi tam tikri reikalavimai. Kompetentingiems subjektams, kurie ieškinius reikš vidaus lygmeniu, pagal Direktyvos 26 p., valstybėms narėms palikta diskrecija nustatyti joms keliamus kriterijus. Tačiau kompetentingiems subjektams, kurie galės reikšti tarpvalstybinius ieškinius, yra keliami 4 str. 3 d. nurodyti reikalavimai, svarbiausi iš jų: 1) tai yra juridinis subjektas, pateikęs prašymą būti kompetentingu subjektu (valstybės patvirtintas), prieš tai vykdęs viešąją veiklą saugodamas vartotojų interesus, 2) ne pelno siekianti organizacija, 3) nepriklausomas subjektas, turintis saugiklius dėl interesų konflikto, 4) subjektui keliami skaidrumo reikalavimai. 5 str. taip pat nustato, kad valstybės narės turi pateikti Komisijai tarpvalstybinių kompetentingų subjektų savo valstybėse sąrašą bei atiekamas šių subjektų stebėjimas.

Taigi, vidaus atstovaujamojo ieškinių atveju viskas priklausys nuo valstybių narių iniciatyvos ir sumanumo, kadangi subjektams keliami kriterijai yra visiškai palikti jų diskrecijai. Vis dėlto, tam tikrus būtinus kriterijus vidaus subjektams išvelgti galima. Direktyvos 13 str. nurodo, kad subjektai elektroninių ryšių priemonėmis informuotų apie vedamus atstovaujamuosius ieškinius, 10 str. numatytas skaidrumo reikalavimas ieškinio finansavimo atveju: ieškinyje negali būti finansuojamas atsakovo konkurento.

Tačiau, Direktyvoje nesant konkrečių sprendinių vidaus ieškinių atžvilgiu, ypač, skatinimo mechanizmų subjektams, tikėtina, kad situacija nepasikeis. Direktyva apart galimo opt-out modelio, kompensacinių mechanizmų vartotojams įtvirtinimo iš esmės nenumato nieko naujo. Direktyva neužsimena apie skatinimus, kurie pritrauktų atstovaujamojo subjektų dėmesį ieškinius vartotojų vardu kelti, pvz. galimą sėkmės mokesčių, baudines nuobaudas, mokamas ieškovams, patirtos žalos kompensacijos daugiklį ir kt. JAV šie aspektai yra vienareikšmiškai bylą vedančiųjų advokatų skatinimas imtis sudėtingo darbo ir atitinkamai gauti už tai

²⁶ Direktyvos 8 str. 3 d. nustato, kad taikant uždraudžiamąsias priemones, nereikalaujama, kad atskiri vartotojai išreikštų norą būti atstovaujamiems. Taip pat, nereikalaujama įrodyti, kad atskiri vartotojai patyrė faktinius nuostolius ar faktinę žalą arba esama prekiautojo tyčios ar neatsargumo.

²⁷ Direktyvos 9 str. 1 d. nustato, kad teisių gynimo priemonės įtraukia, pvz. kompensacijos sumokėjimą, remonto darbų atlikimą, pakeisti prekę, sumažinti kainą, ją grąžinti ir kt.

atitinkamą atlygį, kuris atpirktų ilgą darbą, t. y., procesas patikėtas privatiems subjektams, norintiems prisiimti atsakomybę ir riziką.

Sudėtinga įsivaizduoti, kad kompetentingas subjektas, ypač privati vartotojų teisių gynimo organizacija būtų suinteresuota byla vesti skatinama vien tik savitikslių vartotojų teisių apsaugos. Visiškai priešingai yra suinteresuotas advokatas ar advokatų kontora, kurie gali iš didelės bylos daug užsidirbti ir mato asmeninę naudą. Direktyvoje tarsi preziumuojama, kad kompetentingi subjektai savaime imsis ginti vartotojų interesus, tačiau tokia prielaida skamba įtartina. Vartotojų teises ginančios organizacijos nebus suinteresuotos prisiimti didelį darbą nesant proporcingų skatinimo mechanizmų, nebent tai bus viešieji subjektai. Direktyva subjektams nustato tik pareigas, be kita ko, paradoksaliai 20 str., užsimenama, kad kompetentingi subjektai gali gauti teisinę ar finansinę pagalbą, o 3 d. netgi paliekama galimybė reikalauti iš sutikusių dalyvauti ieškinyje vartotojų sumokėti dalyvio mokesčių, tačiau tai taip pat nėra skatinimo mechanizmas, o tik pagalba „kompetentingui subjektui“.

Jei vidaus ieškinių atžvilgiu instituto sėkmės galimybės yra neaiškios ir miglotos, kadangi daug kas palikta valstybių narių diskrecijai, tai tarpvalstybinių ieškinių atžvilgiu nesėkmė yra bene jau užprogramuota. Nepaisant to, kad jokių skatinimo mechanizmų tarpvalstybiniam subjektams taip pat nėra numatyta, jiems nustatyti kriterijai privačius subjektus turėtų nuo šios veiklos apskritai atgrasyti. Vidaus ieškinių atveju nėra nurodyta ribojimo, pagal kurį atstovaujančioji organizacija galėtų būti tik ne pelno siekianti organizacija, taigi, bent jau teoriškai tai galėtų būti pelno siekiantis subjektas, tačiau tarpvalstybinį ieškinį reiškiantis subjektas Direktyvos prasme privalo būti ne pelno siekiantis. Vėlgi, sudėtinga įsivaizduoti subjektą, kuris prisiimtą darbą iškelti tarpvalstybinį grupės ieškinį be galimybės iš to gauti bent menkiausią uždarbį. Atkreipiant dėmesį ir į kitus Direktyvos 4 str. 3 d. reikalavimus ir ribojimus, pvz., subjektas tvirtinamas pagal prašymą, taikomi skaidrumo reikalavimai – tai galėtų būti nebent viešasis subjektas, kadangi nėra tikėtina, kad privati, būtinai ne pelno siekianti organizacija, imtųsi tokio sudėtingo proceso nesant skatinimo mechanizmų.

Direktyvoje, pvz. 1 str., vis dar neatsisakoma požiūrio, kuriuo tvirtinama, kad grupės ieškinį privaloma žaboti, kadangi tai yra piktnaudžiavimo procesu šaltinis. Sėkmės mokesčiai, nors ir nėra Direktyva tiesiogiai uždraustas, tačiau Europos teisininkų profesijos elgesio kodekso 3.3. p. jis yra draudžiamas, o advokatų vaidmuo Direktyvoje nėra minimas apskritai – vartotojų interesą patikėta ginti kompetentingos institucijoms. Panašu, kad požiūris į advokatų veiklą

grupės ieškinio atžvilgiu yra išlikęs nuo 2013 m., kuomet Europos Sąjungos Komisijos Rekomendacijos dėl kolektyvinių teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų 30 p. sėkmės mokestis įvardintas kaip dingstis piktnaudžiauti procesu.

Privatizuoti viešojo intereso apsaugą ES ir sukurti teisinį mechanizmą, kuris leistų labiau patikėti viešojo intereso apsaugą privatiems subjektams, neleidžia ir įsitikinimas Europoje, kad tai yra valstybės pareiga (Nagy, 2019, p. 39). Grupės ieškiniai yra neretai susiję su viešuoju interesu, kurį europinė tradicija priskiria viešosios teisės sričiai. Šiuo aspektu lyginant ES ir JAV, pastebimi ryškūs skirtumai. JAV viešasis sektorius bei kontrolės institucijos ginant kolektyvinius interesus dalinasi šią užduotį su privačiuoju sektoriumi, todėl viešųjų subjektų veiklos intensyvumas šiuo klausimu yra žymiai menkesnis. Galbūt tai yra susiję ir su tuo, kad bendrojoje teisės tradicijoje viešosios ir privatinės teisės skirtis tėra tik numanomas (Lastauskienė *et al.*, 2020, p. 377). Kaip buvo galima pastebėti, dėl privataus sektoriaus vaidmens ginant viešąjį interesą JAV sutaria ir politinė sistema. Europoje į grupės intereso apsaugą privataus sektoriaus pagalba vis dar žiūrima nepalankiai – viešojo intereso patikėjimas privatiems subjektams juntamas kaip svetimas reiškiny (Nagy, 2019, p. 39). Sėkmingas grupės ieškinio modelis tam tikra prasme prieštarauja Europos teisės tradicijai, nes būtent ir yra susijęs su viešojo intereso gynybos patikėjimu kartu ir privačiam sektoriui bei iš dalies šalių (šiuo atveju, ieškovų) autonomijos paaukojimu dėl platesnės grupės intereso apsaugos opt-out modeliu (Nagy, 2019, p. 40).

Nuolatinė prezumpcija, kad advokatai vedant grupės ieškinių bylas yra nesąžiningi, o grupės ieškinių bylos yra įmones griauantis veiksnys, teiginiai, kad viešojo intereso apsauga priklauso viešajam sektoriui, o asmens autonomija vedant bylas yra itin saugotina vertybė, atrodo, darsyk lėmė ES rinktis paradoksalų sprendimą ir derinti sunkiai suderinamus reiškinius: sutinkant, kad decentralizuotas konkurencinės teisės ir vartotojų apsaugos mechanizmas privačiuoju sektoriumi, grupės ieškiniiais turėtų būti skatinamas, naująja Direktyva sukurti mechanizmai vis tiek institucionalizuoja galinčius reikšti grupės ieškinius subjektus ir, panašu, netiesiogiai atgraso privačius subjektus būti kompetentingais subjektais, kadangi privatiems subjektams imtis šios veiklos nėra numatyta jokių skatinimo mechanizmų. Vis dar skeptiškai atmetant JAV grupės ieškinio privatizavimo elementus, kaip sėkmės mokestis ir privataus sektoriaus pasitelkimas, advokatų įtraukimas, alternatyvus bylinėjimosi išlaidų skirstymas, baudinių nuobaudų numatymas, kompensacijos dydžio daugikliai ir kt. –

ES, šiuo atveju, įstrigusi tradicijose, vis dar neatranda jokio alternatyvaus pakaitalo, kuris leistų prognozuoti grupės ieškinio sėkmę (Nagy, 2019, 121-122 p.).

3.2.4. Direktyvos reikšmė: problemos sprendimas ar tik deklaracija?

Nepaisant išsakytos kritikos Direktyvai, būtina pasakyti, kad Direktyva nustato mechanizmą, kuris įpareigos valstybes nars sukurti vartotojų interesus ginančius institutus. Pažymėtina, kad trečdalis ES valstybių narių vis dar neturi jokio grupės ieškinio mechanizmo (Nagy, 2019, p. 108). Taigi, tam tikras grupės ieškinio modelis vartotojų apsaugos atžvilgiu bet kuriuo atveju turės būti įgyvendintas visoje ES jau nuo 2023 m. Taip pat, sveikintinas ir opt-out modelio ES pripažinimas atsisakius teiginio, kad tai yra autonomiją pažeidžiantis, svetimas modelis, piktnaudžiavimo procesu priežastis ir kt. (Nagy, 2019, p. 23). Tikėtina, kad valstybėse narėse pamatysime daugiau efektyvesnių grupės ieškinio modelių, pagrįstų opt-out.

Vis dėlto, panašu, kad kiti ES stereotipai grupės ieškinio atžvilgiu vis dar yra gajūs ir todėl skatina Direktyvos pristatytą modelį abejoti sėkme. Nors atsisakyta teiginio, kad opt-out yra piktnaudžiavimo procesu priežastis, finansinės paskatos vis dar bene automatiškai vadinamos piktnaudžiavimo šaltiniu. Viena iš priežasčių, kodėl Vokietijoje vartotojų grupės ieškiniams kelti yra pasirinktos „kompetentingos institucijos“ yra būtent siekimas išvengti piktnaudžiavimo atvejų (Hertel, 2020). Tikriausiai viena iš svarbiausių išvalgų, į kurią turėtų atkreipti dėmesį ES įstatymų leidėjas yra tai, kad grupės ieškinio institutas nėra įprastinis teisminis procesas ir neišvengiamai pasižymi tam tikrais ypatumais, reikalauja ypač daug resursų: finansinių, profesionalumo, laiko, darbo atžvilgiu, taip pat pasižymi ir ypatingu priešingų interesų derinimu. Viena vertus, siekiama apsaugoti vartotojų interesus, antra vertus, siekiama nesukurti situacijos, kuomet verslo subjektas gali bankrutuoti būtent vien dėl iškeltos bylos. Pažymėtina, kad ši dichotomija nėra lengvai išsprendžiama: grupės ieškinių procedūra bus sėkminga tik tuomet, jei ekonominės paskatos atstovams bus pakankamos, tačiau esant pakankamoms paskatoms, kartu natūraliai išauga ir rizika, kad gali pasitaikyti ir piktnaudžiavimo atvejų (Hodges, 2010, cituota Nagy, 2019, p. 18).

JAV turi atsakymą koks turi būti sėkmingas grupės ieškinio mechanizmas: be patrauklumo ieškovams, jis turi pasitelkti privatų sektorių, ekonomiškai pritraukti profesionalus, suderinti atlygį už jų įdėtą sunkų darbą, laiką ir pastangas. Grupės ieškinys, žinoma, gali egzistuoti be daug žadančio atlygio mechanizmo, tačiau jis praktine nauda nebus toks sėkmingas, koks galėtų būti (Nagy, 2019, p. 121). Nesant finansinio skatinimo mechanizmų sunku tikėtis, kad

kompetentingi subjektai pasižymės profesionalumu, gebės į savo gretas juos pritraukti ar noriai ves sudėtingas bylas. Minėta, kad vertinant Direktyvą tuo tikriausiai sunkiai tiki ir jos kūrėjai²⁸.

Anksčiau šiame darbe opt-out ir JAV proceso privatizavimas kaip sėkmingo grupės ieškinio taikymo priežastys buvo atskirti ne veltui. Vien galima opt-out modelio adaptacija ES be pakankamų finansinių paskatų nepadės pasiekti norimų tikslų. Tačiau ES nei šių problemų, nei jų sprendimo būdų Direktyvoje nenumatė: opt-out modelis yra fakultatyvus, o ekonominės paskatos tiesiog neminimos. Siekiant decentralizuoti konkurencijos, vartotojų teisės apsaugą ir suprantant to būtinumą labiau įtraukiant privatų sektorių, deja, panašu, kad grupės ieškinius ginant vartotojų interesus ES, nesant ekonominio intereso, adresuos labiau viešieji subjektai.

Nors JAV grupės ieškinio modelio adaptacija ES gali pasirodyti ir nepriimtina, tikėtina, kad ilgainiui pamačius ES grupės ieškinio nesėkmę, pvz. labai skirtingas valstybių narių praktikas, modelius, mažą ir nesėkmingą pareikštų ieškinių skaičių, tikriausiai vėliau teks atsisakyti ir likusių stereotipų JAV modelio atžvilgiu, pvz.: priimti visuotinį opt-out modelį, įvesti skatinimo mechanizmus, suintensyvinti privataus sektoriaus reikšmę viešojo intereso apsaugos atžvilgiu bei rasti atsakymą į neišvengiamą dilemą grupės ieškinyje – koks turi būti tinkamas santykis tarp finansinių paskatų bylą vedantiems subjektams ir galimo piktnaudžiavimo atvejų.

Sėkmingo grupės ieškinio modelio Europoje reikėjo dar vakar, tai ypač buvo pastebėta ir pripažinta nutikus Volkswagen skandalui²⁹. Tai pastebima ir pirmuosiuose Direktyvos punktuose, tačiau vis dar pakankamai nelankstus ES požiūris į būtiną JAV grupės ieškinio modelio adaptavimą Europoje, tikėtina, ir toliau bent jau kurį laiką mes šešėlį sėkmingai kolektyvinei vartotojų teisių apsaugai ES. Taigi, nepaisant to, kad sėkmingas grupės ieškinio modelis yra vis aktualesnis, sėkmingai tradicijai ir modeliui ES pradėti formuotis, deja, prireiks dar daug laiko.

3.3. Grupės ieškinys Lietuvoje

Grupės ieškinio institutas Lietuvoje atsirado tik nuo 2015 m. Iki tol, CPK 49 str. 6 d. buvo tik lakoniškai numatyta, kad viešajam interesui ginti įstatymų nustatyta tvarka gali būti

²⁸ Omenyje turimas Direktyvos 20 str., kuriame kaip ir paradoksaliai pažymima, kad „kompetentingiems subjektams“ gali pritrūkti finansinių resursų, teisinių žinių, tad ši pagalba gali būti jiems numatyta.

²⁹ Pristatant ES grupės ieškinio modelį buvo akcentuotas Volkswagen skandalas, kuris parodė, kad nors ES ir turi vieną iš stipriausių vartotojų teisių apsaugos sistemų pasaulyje, efektyviai grupės ieškiniu galėjo pasinaudoti tik 5 valstybės narės (European Parliament News, 2020).

pareiškiamas grupės ieškinys. Vis dėlto, 2009 m. Lietuvos apeliacinis teismas išaiškino, kad teisės Lietuvoje pareikšti grupės ieškinį nėra galimybės, kadangi grupės ieškinio mechanizmas nėra reglamentuotas teisės aktuose (Lietuvos apeliacinio teismo 2009 metų birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-492/2009).

Apibrėžus grupės ieškinio koncepciją 2011 m. ir nustačius, kad instituto reikia dėl objektyvių priežasčių (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2011), priėmus CPK pataisas 2015 m., 441¹ str. atsirado bendro pobūdžio grupės ieškinys, t. y. nenukreiptas tik į vartotojų ar kitų grupių apsaugą. Pažymėtini keli lietuviško grupės ieškinio modelio ypatumai: nustatytas mažiausiai 20 ieškovo, išreiškusių valią, skaičius (CPK 441³ str. 2 d. 1 p.), įprastai būtinas advokato dalyvavimas (CPK 441¹ str. 3 d.), būtina išankstinė ginčų nagrinėjimo tvarka (CPK 441² str. 1 d.), bylinėjimosi išlaidos skirstomos visiems grupės nariams (CPK 441⁴ str. 4 d., 441¹⁷ str. 2 d.), nustatytos trys galimos teismų sprendimų rūšys: bendrasis, tarpinis, individualus (CPK 441⁹ str.), CPK 441⁴ str. 2 d. taip pat suformuotas atstovaujamojo ieškinio institutas³⁰.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis³¹, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija vykdė grupės ieškinio stebėseną. Buvo pastebėta, kad 2015-2017 m. grupės ieškiniu buvo pasinaudota vos kelis kartus. Iš esmės visi atvejai buvo nesėkmingi: ieškinius atsisakyta priimti, nustatyti terminai trūkumams šalinti ir kt. Išties, grupės ieškinio institutas susidūrė su daugeliu nesusipratimų ir daug nusivylimo. Instituto parengiamuosiuose dokumentuose galima rasti tam tikrą JAV grupės ieškinio elementų, pavyzdžiui, suteikti teismui pakankamai didelę diskrecijos laisvę³², tačiau stebint keletą bylų galėjo susidaryti įspūdis, kad ši teismų

³⁰ Vis dėlto, atstovaujamas institutas CPK 441⁴ str. 2 d. nėra aiškiai suformuluotas narių įtraukimo atžvilgiu. Asociacijos gali reikšti ieškinius mažiausiai 20 savo narių vardu, prie grupės ieškinio gali prisijungti ir asociacijai nepriklausantys. Taip pat nurodoma, kad reikalavimui kylant iš vartojimo teisinių santykių, įgaliotajai vartotojų asociacijai, atitinkančiai Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme (toliau – VTAĮ) nustatytus kriterijus, netaikomas reikalavimas dėl grupės narių narystės asociacijoje. Šiame reguliavime kalbama ne apie opt-out modelį, o tik apie asociacijų galimybę atstovauti vartotojus, kurie nėra asociacijos nariai. VTAĮ taip pat neduoda užuominų apie opt-out modelį. 13¹ str. 1 p. tik numatyta, kad įgaliotos asociacijos gali ginti viešąjį vartotojų interesą. Šis reguliavimas tikriausiai sietinas su Direktyvos 8 str. 3 d., kurioje nurodoma, kad kompetentingi subjektai neturi prašyti, kad atskiri vartotojai pareikštų norą būti atstovaujamiems kai reikalavimas kyla dėl uždraudžiamųjų priemonių taikymo.

³¹ Žr. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 56, 93, 268, 306, 441¹, 441², 441³, 441⁴, 441⁵, 441⁶, 441⁷, 441⁸, 441⁹, 441¹⁰, 441¹¹, 441¹², 441¹³, 441¹³ ir 441¹⁶ straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 12, 13, 22, 22¹, 22², 30 ir 34 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildomo 13¹ straipsniu ir 31, 35 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymu projektų aiškinamasis raštas, 1 p.

³² Žr. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnio pakeidimo ir kodekso papildymo 261¹ straipsniu bei XXIV¹ skyriumi įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 4 p.

diskrecijos laisvė buvo naudojama priešingai – grupės ieškinius atmesti. Kaip pavyzdį galima paminėti keletą atvejų.

Vienoje byloje ieškinyms buvo atsisakyta priimti teigiant, kad atstovavimas bei ieškovas buvo netinkami, nebuvo tinkamai laikytasi išankstinės ginčų nagrinėjimo tvarkos³³. Apeliacinė instancija ieškovų taip pat nepalaikė (Lietuvos apeliacinio teismo 2015 metų liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2-816-157/2015). Antroje byloje, standartinės sutarčių sąlygos teismo buvo pripažintos nepateisinančiomis grupės ieškinio instituto, kadangi nepaisant sutarčių standartiškumo, pernelyg skiriasi individualių narių teisės ir fakto klausimai. Apeliacinė instancija šio ieškinio atžvilgiu vėlgi nebuvo palanki (Lietuvos apeliacinio teismo 2016 metų balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-692-407/2016).

Nepaisant grupės ieškinio nesėkmių Lietuvoje, verta paminėti ir pagirti LAT iniciatyvą siekiant taisyti grupės ieškinio Lietuvoje praktiką. Vienoje nutartyje LAT plėtojo grupės atstovo reikšmę grupės ieškinyje įvairiais klausimais, išaiškinant, kad grupės atstovui grupės ieškiniuose tenka pagrindinis vaidmuo, o teismo vaidmuo šiuo atžvilgiu yra stebėti, jog atstovas tinkamai atstovautų grupės narių interesus (LAT 2021 m. sausio 6 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-170-1075/2020). Kitoje byloje LAT užkirto kelią teisminiuose grupės ieškinių procesuose nepagrįstai taikyti trūkumų šalinimo institutą, išaiškinant, kad smulkūs neatitikimai turėtų būti sprendžiami pasitelkiant kitus institutus, pvz. per parengiamąjį posėdį, be to, ieškovo kreipimosi į teismą metu negali būti reikalaujama iš ieškovo įrodyti reikalavimo pagrįstumą (LAT 2019 m. vasario 14 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-40-313/2019).

Taigi, nors LAT negali taisyti įstatymo nustatytų konkrečių lietuviško grupės ieškinio teikimo sąlygų, praktikoje pastebima pagirtina LAT veikla siekiant, kad grupės ieškinio mechanizmas Lietuvoje būtų efektyvesnis ir patrauklesnis. Vis dėlto, kaip ir buvo išaiškinta minėtoje 2021 m. LAT byloje, grupės ieškinio institutas Lietuvoje yra itin naujas, neįprastas, o teismų praktika dar nėra suformuluota. Grupės ieškinio tradicijos Lietuvoje tėra (ar, bent jau yra) besiformavimo stadijoje ir iš to išskylančios trūkumai taikant institutą yra akivaizdžiai pastebi,

³³ Nagrinėjamoje byloje buvo išaiškinta, kad teikta pretenzija atsakovui buvo pernelyg lakoniška. Tačiau verta pažymėti, kad pretenzijos turinys CPK bei įstatymuose nėra aiškiai reglamentuotas, tad šis teismo argumentas taip pat buvo labiau panašus į priekasčių atsisakyti grupės ieškinį priimti ieškojimą.

pvz. teismų nenoras bylas priimti, taikymo neaiškumas ir pan. Toliau aptarsime pagrindinius grupės ieškinio Lietuvoje ypatumus šio darbo kontekste.

3.3.1. Opt-in ir rekomenduojami maksimalūs advokato teisinių paslaugų dydžiai

CPK 441⁵ str. 2 d. numato Lietuvoje opt-in grupės ieškinio modelį³⁴. Šio modelio trūkumai, t. y., neprisitaikymas pritraukti didelį kiekį ieškovų į bylą, buvo akcentuotas šiame darbe anksčiau, nors primintina, kad grupės ieškinio aiškinamuosiuose raštuose buvo kalbama apie didelių asmenų grupių apsaugą³⁵. Apie šios problemos aktualijas Lietuvoje plačiau bus užsiminta tolimesniame poskyriuje. Be šio modelio trūkumų paminėtinas ir dar vienas trūkumas: pagal CPK 441⁴ str. 4 d. – finansinė grupės ieškinio našta tenka ne tik grupės atstovui, tačiau visiems grupės nariams. Taigi, problema gali iškilti ginant vartotojų teisių interesus, ypač, kuriuose individualus reikalavimas yra menkas, dėl dviejų priežasčių: viena vertus, opt-in nėra pritaikytas į bylą įtraukti žymesnį skaičių ieškovų, o tai lemia, kad galimai didelės bylinėjimosi išlaidos ieškovams gali nepasiskirstyti taip, kad įstojimas į bylą atsipirktų, antra vertus, gali būti išties keblu surinkti iš atskirų grupės narių tam tikras rinkliavas, ypač, jei jų reikalavimo teisė nėra didelė.

Aptariant advokatų skatinimą imtis vesti grupės ieškinio bylas, pasakytina keletas aspektų. Nors CPK 441¹ str. 3 d. numato, kad advokato dalyvavimas, kaip bendroji taisyklė, yra būtinas, advokatui imtis vesti grupės ieškinio bylą, Lietuvoje nėra numatyta visiškai jokių skatinimo mechanizmų. Tai gali būti paaiškinama keliais pjūviais. Viena vertus, nesusiformavęs institutas ir kol kas nesėkminga ir neprognozuojama teismų praktika gali baigtis nesėkme dėl ieškinio atmetimo dėl iš anksto nenumatomų priežasčių, antra, praktika rodo, kad dažniausiai procesas nėra sklandus, nes įsiveliama į ginčą ne dėl reikalavimo, o dėl pačio proceso, trečia, advokatas ar kontora gali visai pagrįstai nenorėti būti tarsi dar vienais „bandomaisiais triušiais“ ir rizikuoti savo reputacija pralaimėti prieš dešimtis klientų, kuriems nebus aktualu, kad pralaimėjimas kilo tik dėl tiesiog nenusistovėjusio instituto. Buvo minėta, kad grupės ieškinys gali pareikalauti daug lėšų, kurias gali būti sudėtinga surinkti iš grupės narių ar sudėtinga įrodyti (Nagy, 2019, p. 12). Nepaisant to, kad lietuviškasis grupės ieškinio modelis taip pat

³⁴ Teisingumo ministerijos grupės ieškinio koncepcijoje, 8 p., taip pat, be kitų JAV modelio elementų kritikos, buvo paminėtas ir opt-out, kaip piktnaudžiavimo procesu priežastis.

³⁵ Žr. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnio pakeidimo ir kodekso papildymo 261¹ straipsniu bei XXIV¹ skyriumi įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 4 p.

nenumato jokių ekonominių paskatų advokatui vesti grupės ieškinio bylą, Teisingumo ministro rekomendacijose dėl maksimalaus priteistino dydžio už advokato teikiamą teisinę pagalbą, grupės ieškinio įkainio dydis Lietuvoje net nėra numatytas. Tokia padėtis apskritai daro realiai patirtas ir, tikėtina, dažnai dideles bylinėjimosi išlaidas rengiant grupės ieškinį, sunkiai priteistinas. Tokiu atveju, grupės ieškinio rengimas ir bylos vedimas tikriausiai turėtų būti skaičiuojamas kaip įprastas ieškinys, nors pareikalauja žymiai daugiau įvairiausių resursų.

Taigi, grupės ieškinio modelis Lietuvoje neturi nei vieno grupės ieškinio sėkmę apibūdinančio bruožo: Lietuva, žinoma, negali pasigirti grupės ieškinio tradicija ir instituto nusistovėjimu, antra, opt-in modelis nėra pritaikytas didelio skaičiaus ieškovų įtraukimui į bylą, trečia, finansinių išlaidų paskirstymas visiems ieškovams gali atbaidyti ieškovus jungtis į grupę ir sugriauti ieškinio finansavimą, ketvirta, jokių finansinių paskatų nebuvimas ir grupės ieškinio įkainio rekomendacijose dėl užmokesčio už teisines paslaugas nenumatymas, daug indėlio įdėjusiam advokatui vedant grupės ieškinio bylą, Lietuvoje net ir bylos laimėjimo atveju gali pasirodyti tik kaip savotiška „Pyriška pergalė“, kuomet bylos laimėjimas priteistų bylinėjimosi išlaidų atžvilgiu visiškai neatperka įdėtų pastangų, prisiimtą atsakomybę ir riziką.

3.3.2. Duomenų vagysčių skandalai ir instituto pritaikymo galimybės

Visai neseniai Lietuvoje nuskambėjo keli žymūs ir skandalingi asmeninių duomenų vagysčių atvejai. 2021 m. vasario mėn. buvo paskelbta, kad iš automobilių dalijimosi „CityBee“ paslaugas teikiančios įmonės UAB „Prime Leasing“ buvo nutekinta apie 114 tūkst. vartotojų asmeninių duomenų: nutekinti vardai, pavardės, asmens kodai, telefonų numeriai, el. pašto adresai, gyvenamosios vietos adresai, slaptažodžiai ir kt., panašios duomenų vagystės įvyko ir duomenų bazės DarniPora.lt bei internetinio lošimų puslapio Orakulas.lt atžvilgiu. Tai yra jautrūs duomenys, kurie bloga linkinčių rankose gali būti panaudojami įvairiausiai tikslais. Ypač glumina tai, kad duomenų bazės DarniPora.lt duomenų nutekimo atveju gali būti matoma net ir dalis privataus susirašinėjimo. Pažymima, kad tinklapyje Facebook netgi buriama į nukentėjusių dėl „CityBee“ duomenų vagystės grupę, kurioje yra apie 12 tūkst. asmenų (Lapėnienė, 2021).

„CityBee“ skandalo atžvilgiu susilaukta ir politikų dėmesio – UAB „Prime Leasing“ užstojo teisingumo ministrė E. Dobrovolska (Ilkevičiūtė, 2021) bei susisiekimo ministras S. Gentvilas

(BNS, lrytas.lt, 2021)³⁶. Politikų įsikišimas buvo sukritikuotas, kadangi nešališka jų stovėseną, teigta, gali pakenkti tyrimui bandant dangstyti nesąžiningą įmonės elgesį³⁷ (Lapėnienė, 2021). Net jei tai ir būtų tiesa, esant tinkamam grupės ieškinio mechanizmui bei stipriai privataus sektoriaus kontrolei viešojo intereso atžvilgiu, būtų visiškai apsaugota nuo galimos neigiamos politikų įtakos, kadangi vartotojų teisių apsauga būtų jų rankose ir jie galėtų patys apginti savo interesus be institucijų pagalbos. Taigi, kyla klausimas ar įvykus tokiam skandalui, Lietuvos grupės ieškinio mechanizmas, skirtas apsaugoti didelį skaičių asmenų būtent tokiose situacijose, gali būti naudingas?

Atsakymą galima atrasti aptariant jau minėtuosius grupės ieškinių ypatumus. Abejonių tikriausiai nekyla dėl duomenų nutekėjimą patyrusių asmenų faktinių ir teisinių aplinkybių bendrumo. Dėmesys krypsta į grupės ieškinio mechanizmą bei nutekintų duomenų skaičių, kuris „CityBee“ atveju siekia 114 tūkst. Lietuvos vartotojų organizacijų aljanso teigimu, ieškinys įmonei bus teikiamas, o prie ieškinio šiuo metu prisijungė apie 900 vartotojų (Viluckas, 2021). Taigi, vadovaujantis opt-in modeliu ir skaičiuojant įsitraukimo į ieškinį procentinę išraišką nuo nutekintų vartotojų duomenų skaičiaus (114 tūkst.), tai sudaro apie 0,79%. Akivaizdu, kad opt-in modelis yra tiesiog nepritaikytas įtraukti adekvatų ieškovo skaičių į bylą³⁸.

Kita vertus, kyla problemos ir adekvačios žalos atlyginimo atžvilgiu. Viešai buvo skelbiama, kad neturtinė žala kiekvienam asmeniui bus skaičiuojama mažiausiai po 300 eurų (Lapėnienė,

³⁶ Ministrai išsakė nuomonės, kad žalos „rizika labai maža“, o nuo „hakerių nėra niekas apsaugotas“. Šios pozicijos yra ištis kritikuotinos, kadangi tarsi ir skatina įmones neveikti, o rizika, priešingai, vis auga, kad asmenų duomenys bus pavogti bei nusikalstamų veikų vykdytojais šantažuos asmenis susimokėti už kartais itin intymų duomenų neviešinimą. Tokia situacija galėtų susidaryti ir DarniPora.lt atžvilgiu. Be to, atsekti kaltininkus įprastai yra beveik neįmanoma, kadangi jų naudojamos sistemos padeda mėtyti pėdas po visą pasaulį, todėl duomenis saugojantys subjektai gali tikėtis, kad ieškiniai kryps į juos. Ekspertai įspėja, kad 2023 m. programiškai gali pavogti apie 33 mlrd. įvairių asmeninių įrašų, o 70% atvejų vagystės atliekamos būtent dėl finansinių paskatų (Identity Management Institute, 2020). Valstybė, priešingai, turėtų suskubti pasiruošti galimiems stambiems duomenų vagysčių atvejams Lietuvoje ir skatinti įmones susirūpinti duomenų apsauga.

³⁷ Kiek vėliau paaiškėjo, kad Teisingumo ministerija skyrė apie 11,6 tūkst. eurų grupės ieškiniui UAB „Prime Leasing“ pareikšti (BNS, 2021). Tai gali pasirodyti kaip keistas žestas, kadangi tai nėra *ad-hoc* grupės ieškinys – jų buvo reikiama ir anksčiau, tačiau tik šis buvo pasirinktas kaip finansuotinas, o ir teisingumo ministerijos pozicija šiuo atveju tapo dviprasmiška. Pradžioje buvo nepamatuotai teigta, kad žalos panaudojant duomenis „rizika labai žema“, tačiau vėliau, vis dėlto, suskubta suteikti paramą.

³⁸ Vienas iš šalutinių grupės ieškinio tikslų taip pat minimas proceso patogumas atsakovui, kadangi jam, vietoje daug atskirų bylų, iškeliama tik viena ir susitaupo įvairūs resursai. Atkreiptinas dėmesys, kad taikant opt-in modelį „CityBee“ atveju, kuomet į bylą neįsitraukia net vienas procentas nukentėjusių, teoriškai atsakovui galėtų būti iškelta daugiau nei šimtas tokių bylų. Grupės ieškinio koncepcijos 5, 25 p. kalbėta būtent apie tokių situacijų išvengimą ir patogumą atsakovui. Taigi, gali kilti klausimas ar opt-in modelis masinio teisių pažeidimo atveju yra ištis proporcingai apsaugantis ir atsakovo interesus.

2021). Ši suma gali pasirodyti tik kaip simbolinė, be to, neaišku, ar teismai Lietuvoje net ir grupės ieškinio sėkmės atveju nesumažintų reikalavimo. Reikalavimas galėtų būti grindžiamas ir Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 82 str., numatančiu turtinės ir, kas aktualiausia, neturtinės žalos atlyginimą, tačiau 83 str. numatytos galimos iki 20 mln. eurų siekiančios baudos yra administracinės, todėl ieškovų nepasiektų. Priteistinos žalos dydį galėtų išdidinti ir šią problemą išspręsti JAV taikomos baudinės nuobaudos ir/ar priteistinos žalos dydžio daugikliai, tačiau šių institutų Europoje, kaip buvo aptarta anksčiau, vis dar griežtai atsisakoma, šioms priemonėms nesant jokių alternatyvų.

Aktualūs pavyzdžiai parodė, kad kol kas vienintelis mechanizmas apginti didelę asmenų skaičiaus grupę Lietuvoje nėra pritaikytas dabartinėms aktualijoms. Staigūs duomenų nutekimo atvejai gali pažeisti šimtus tūkstančių asmenų teises akimirksniu. Tikriausiai nekyla abejonių, kad grupės ieškinio institutas turėtų būti pritaikytas tokioms situacijoms. Sudėtinga daryti išvadas iš anksto, tačiau panašu, kad dabartinis opt-in modelis ir ekonominių paskatų nebuvimas grupės ieškinių bylas vesti, nėra pritaikyti apsaugoti net žymesnės dalies suinteresuotos grupės pažeistas teises. Grupės ieškinio modeliui keistis Lietuvoje taip pat nėra paskatų: surasti politinę valią iš esmės keisti neseniai priimtą ir taisytą institutą gali būti sunku, o Direktyva, tikėtina, taip pat nėneš pokyčių, kadangi buvo minėta, kad opt-out modelis yra tik fakultatyvus. Vertinant aktualijas, gali susidaryti įspūdis, kad nepritaikytas grupės ieškinio mechanizmas Lietuvoje lemia priešingą poveikį nukentėjusių atžvilgiu, kadangi daugelio vartotojų pažeistos teisės tiesiog gali likti neapgintos.

Problematiškumas kyla ir dėl to, kad įvairioms sritims vis labiau persikeliant į elektroninę erdvę, tokių pažeidimų skaičius, tikėtina, tik augs, o opt-in, finansinių paskatų nebuvimo, privataus sektoriaus kontrolės viešojo intereso atžvilgiu ribojimo kombinacija lems tai, kad grupės ieškiniai nebus dažni ir gausūs, profesionalai šių bylų nesiims, o įmonėms, turinčioms pareigą duomenis saugoti nebus sukurtas papildomas poreikis į duomenų apsaugą žiūrėti atsakingiau.

4. GRUPĖS IEŠKINIO ATEITIES VIZIJA: KETVIRTOJI STADIJA?

Moderniųjų technologijų pagalba daugelis sričių persikelia į elektroninę erdvę neįtikėtinu greičiu. Remiantis statistiniais duomenimis, 2020 m. žymi 3,96 mlrd. socialinių tinklų vartotojų pasaulyje, lyginant su 2015 m., socialiniuose tinklese buvo 2,06 mlrd. registruotų vartotojų, kuomet 2010 m. jų buvo 970 mln. Tai sudaro 92,76% augimą vos per penkis paskutinius metus (Dean, 2021). Internetas, mobiliųjų telefonų universalumas, prieinamumas pasaulyje ir beprecedentis naudojimas, ypač vadinamosios „Z“ kartos atžvilgiu, atitinkamai išaugo itin stipriai³⁹. Verslo subjektai, reaguodami į pokyčius, taip pat persikėlė į elektroninę erdvę, kurioje klientai yra prieinamesni, kaip ir siūlomos paslaugos klientams gali būti prieinamesnės, patogesnės.

Kokį poveikį šis milžiniškas technologinis augimas turi ir turės atskiram asmeniui nėra teisės tyrimų laukas, tačiau ši skaitmenizacija ir kartu globalizacija neabejotinai turi įtakos civiliniam procesui, o ypač grupės ieškinio institutui. Labai didelės masės vartotojų kasdien jungiasi prie mobiliųjų aplikacijų, socialinių tinklų ar kt., taip suburiamos labai didelės grupės, kurių nariai neretai bene automatiškai yra siejami, visų pirma, fakto, o įvykus, pvz., duomenų vagystei, ir teisės požiūriu. Tuo buvo galima įsitikinti ir įvykus jau aptartam „CityBee“ skandalui, Volkswagen, TikTok⁴⁰ (The European Consumer Organization, 2021) . Civilinio proceso prasme, spartus skaitmenizavimasis bene „klavišo spustelėjimu“ automatiškai suburia grupės ieškinio pagrindinius požymius atitinkančias itin dideles grupes asmenų (Nagy, 2019, 121 p.). Akivaizdu, kad grupės ieškinio institutas skaitmenizacijos eroje turi būti efektyvus, patogus ir gebantis išspręsti galinčias iškilti problemas. Skaitmenizacijos keliamas galimas problemas yra kalbama ir Direktyvos 1 p.

Autoriaus nuomone, ir toliau vykstant šiems technologiniams procesams, kuomet milijonai vartotojų gali tapti siejami tapačių faktinių aplinkybių tiesiog akimirksniu, grupės ieškinio instituto poreikis žymiai išaugs, todėl šiuo metu galima mąstyti apie vis labiau masiškumu iš praeitų bylinėjimosi grupėse atvejų išsiskiriančią instituto vystymosi stadiją sparčios „skaitmenizacijos eroje“. Institutas turės būti neabejotinai lankstesnis, patogesnis taikyti ir

³⁹ Dar 2017 m. skaičiuota, kad būtent vadinamoji „Z“ karta vidutiniškai praleidžia virš 3,5 val. naudojant mobiliuosius telefonus per dieną (Young, 2017).

⁴⁰ Sparčiai išplitusi trumpų vaizdo įrašų dalinimosi platforma sulaukė Europos vartotojų organizacijos dėmesio (angl. *European Consumer Organization* arba BEUC). BEUC su ES Komisija pareiškė TikTok skundą, kuriame teigiama, kad platformoje nėra įdiegta mechanizmų, kurie užtikrintų vaikų apsaugą nuo jiems žalą darančios informacijos.

gebantis pasiekti jam keliamus tikslus ne tik kompensaciniais tikslais pažeistų asmenų teisių atžvilgiu, tačiau būti ir kaip efektyvi priemonė atgrasyti potencialius atsakovus nuo neapdairios duomenų apsaugos, kitos nesąžiningos verslo praktikos bei gebėti apginti labai didelį skaičių asmenų.

Kyla klausimas kaip galėtų atrodyti „ketvirtosios kartos“ bylinėjimasis grupėse. Žalos atsiradimo galimybė itin dideliame skaičiu potencialių ieškovų tikriausiai lems tai, kad grupės ieškinio modelis visuotinai kryptis link anksčiau aptarto opt-out modelio (aptarto „berkiškojo“ asmenų interesų atstovavimo) bei turės gebėti pritraukti profesionalus, kurie imtųsi bylas vesti. Ilgainiui bylinėjimosi grupės institutas tikriausiai vystysis klasikinio JAV grupės ieškinio kryptimi, žinoma, siekiant rasti tinkamą balansą tarp finansinių paskatų mechanizmų ir galimo piktnaudžiavimo procesu atveju.

Aptartina dar viena ir įdomi galima grupės ieškinio vystymosi kryptis: atsakovų grupė. Įprastai suvokiame grupės ieškinį kaip daugelio ieškovų reikalavimų nukreipimą į vieną ar keletą atsakovų, tačiau JAV FRCP 23 (a) numato galimybę formuoti ir atsakovų grupę. Tiesa, šie ieškiniai nepasitaiko dažnai, tačiau jei prisiminsime ankstyvąją bylinėjimosi grupėse stadiją, reikalavimai į atsakovų grupę pasitaikydavo neretai. Galima įsivaizduoti keletą atvejų ir šiais laikais, kuomet daugelis asmenų gali pažeisti vieno asmens intelektualinės nuosavybės teises, kai per tam tikrą platformą dalijantis duomenų kopijomis ar vartotojams naudojant neautorizuotus filtrus, kurie suteikia galimybę viešai skelbti nuotraukas socialiniuose tikuose, pvz. „Instagram“, su Disnėjaus animacinių filmų herojais, į kuriuos teises turi tik jų teisių turėtojai. Žinoma, šiuo atveju teisių turėtojai įprastai pretenzijas reiškia platformos valdytojui netiesioginės civilinės atsakomybės pagrindu, kadangi pretenzijas reiškiant vartotojams galimas priešingas efektas įmonės reputacijos atžvilgiu. Nors bent jau kol kas ir sunkiai įsivaizduojama, tačiau neatmestina galimybė, kad sparčios skaitmenizacijos metu galėtų susiklostyti atvejai, kuomet grupės atsakovų institutas galėtų būti pasirinktas kaip pažeistų teisių gynybos strategija. Atsakovo „klasės“ ar iniciatyvos reviziją JAV iškėlė Yeazell, taikos sutarčių kontekste (angl. *settlement-defendant class*), kuomet dar prieš iškeliant grupės ieškinį atsakovas pats galėtų užkirsti kelią grupės ieškiniui ir siūlyti padengti nuostolius didelei asmenų grupei, taip savotiškai prisiimdamas iniciatyvą galimų ieškovų atžvilgiu, kurių grupė dar nėra suformuota, tačiau jų atžvilgiu jau imamasi tam tikrų veiksmų. Tai taip pat iš dalies primintų ankstyvojo bylinėjimosi modelio pritaikymą šiais laikais (Yeazell, 1997, 701-702 p.).

Pirmojoje darbo dalyje tyrinėjant grupės ieškinio ištakas buvo galima pastebėti, kad bylinėjimosi grupėse institutas turėjo didelę socialinę reikšmę. Istorija parodė, kad institutas sprendė tuometines visuomenės problemas, vystėsi keičiantis socialinėms, ekonominėms aplinkybėms, kuomet buvo susidurta ir su teisės modernizavimo poreikiu. Šiandien labai svarbu atkreipti dėmesį, kad kam tikra prasme, šį argumentą galima pritaikyti ir šiems laikams, kadangi pastebima, kad teisėkūra, lyginant su technologine plėtra yra lėtas ir besivejantis procesas. Šią problemą spręsti galėtų didesnis teismų vaidmuo taikant ir interpretuojant teisę, o sąžiningos konkurencijos, vartotojų ir kitų masinių teisių pažeidimų atžvilgiu – aktyvesnis privataus sektoriaus įtraukimas ir jo skatinimas ginti pažeistas teises, bei patogaus ir lankstaus grupės ieškinio modelio sukūrimas, pritaikymas Europoje. Nors teisės instituto formavimasis yra lėtas reiškinys, spartėjant skaitmenizacijos plėtrai labai išauga efektyvaus grupės ieškinio poreikis, todėl artimiausi laikai neišvengiamai turės žymėti kūrybingą ir lankstų grupės ieškinio atsinaujinimą. Idėjų naujam, sėkmingam modeliui Europoje sukurti galima semtis tiek kitoje Atlanto pusėje, JAV, tiek žvelgiant į gilią instituto bei atstovavimo koncepcijos istoriją. Panašu, kad bylinėjimosi grupėse institutas gali būti dars kart prikeltas kaip kasdienių problemų sprendimo būdas, tik šį kart, ne XII a. dvasininko ir papapijiečių ginčams spręsti, o XXI, moderniuųjų technologijų amžiuje. Tai – išties nebloga istorija itin seno procesinės teisės instituto, kurio niekas nesupranta (Yeazell, 1980, p. 1121).

IŠVADOS

1. Ankstyvojo bylinėjimosi grupėse institutas tiesiogiai neturėtų būti sietinas su sėkmingu grupės ieškinio taikymu moderniaisiais laikais. Tradicijos, kurios turi tiesioginę įtaką instituto taikymui šiandien, turėtų būti kildinamos iš žymiai vėlesnių laikų. Daryti priešingą išvadą gali supainioti panaši instituto koncepcija įtraukti daug asmenų į vieną bylą, netgi nuo senų laikų pripažįstami koncentruotumo principo elementai, tačiau ankstyvuojau laikotarpiu pernelyg skyrėsi socialinės, ekonominės aplinkybės bei požiūris į žmogaus teises, asmenų grupes apskritai.
2. Procesinis neprivalomasis bendrininkavimas gali būti lyginamas su grupės ieškinio institutu iš dalies. Vis dėlto, grupės ieškinio tikslai, ypač, masiškumas ir to sąlygojami ypatumai įprastai lemia grupės ieškinio ir procesinio bendrininkavimo žymius skirtumus. Procesinio bendrininkavimo institutas todėl taip pat negali būti laikomas sėkmingo grupės ieškinio taikymo priežastimi.
3. Sėkmingas JAV grupės ieškinio modelis pasižymi grupės ieškinio tradicija nuo XIX a., opt-out modeliu, proceso privatizavimu: finansinėmis paskatomis advokatams, viešojo intereso gynybos decentralizacija viešųjų institucijų atžvilgiu. Europoje nei vienas iš šių požymių nėra sėkmingai įgyvendintas. Grupės ieškinio ir bendrosios teisės tradicijos JAV, lemiančios sėkmingą grupės ieškinio taikymą, Europoje – priešingai – yra nesėkmingo grupės ieškinio taikymo priežastys. Europa, vis dar kritikuodama JAV modelį, neturėdama grupės ieškinio tradicijų, nepasiūlo alternatyvių efektyvių sprendimo būdų, taip švaistant galimybes ir brangų laiką. Nors direktyvos įgyvendinimas priklausys nuo valstybių narių iniciatyvos, nepanašu, kad situacija Europoje, net ir įsigaliojus naujajai Direktyvai artimiausiu metu keisis.
4. Ateinantys dešimtmečiai vers valstybes visame pasaulyje ieškoti tinkamų grupės ieškinių variantų, galbūt ir naujų instituto formų, adaptacijos įtraukiant dar didesnius skaičius asmenų. Deja, efektyvaus grupės ieškinio instituto poreikis yra jau šiandien, o institutui susiformuoti reikia nemažai laiko. Panašu, kad vartotojų teisių apsaugos „lenktynes“ laimės tos valstybės, kurios sugebės atsižvelgti į grupės ieškinio sėkmės priežastis ir gebėti jas pasitelkti kuriant lankstų, patogų ir efektyvų grupės ieškinio institutą, atitinkantį dabartines aktualijas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Teisės aktų registras* (2021), IX-743, 36-1340.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios* (2008). Suvestinė redakcija: 2008-12-02 – 2009-12-31. IX-743, 36-1340.

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (1994). *Teisės aktų registras* (2021), I-657, 94-1833.

Įsakymas dėl teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. Įsakymo Nr. 1R-85 „Dėl rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo“ pakeitimo (2004). *Teisės aktų registras* (2015), 1R-77.

Užsienio teisės aktai:

Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2016 m. balandžio 27 d. Reglamentas Nr. (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas).

Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2020 m. lapkričio 25 d. Direktyva Nr. (ES) 2020/1828 dėl atstovaujамųjų ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus, kuria panaikinama Direktyva 2009/22/EB.

Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 1998 m. gegužės 19 d. Direktyva Nr. 98/27/EB dėl draudimų ginant vartotojų interesus.

Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba. 2009 m. balandžio 23 d. Direktyva Nr. 2009/22/EB dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus.

European Union Council. 16 December 2002. Regulation (EC) No. 1/2003 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty.

The United States Federal Rules of Civil Procedure (1938). *U. S. Government Publishing Office*, 2020, Washington.

The United States Class Action Fairness Act (2005). *Public Law 109-2, 109th Congress*, 2005.

The United States Code Title 35 – Patents (1952). *U. S. Government Publishing Office*, 2011.

Specialioji literatūra

Bulan, L. T., Simmons, L. E. 2020. Securities Class Action Settlements – 2019 Review and Analysis. *Cornerstone Research*.

- Burke, E. 1792. Letter To Sir Hercules Langrishe. Perrašyta Nimmo, J. C. 1887.
- Calvert, F. 1837. A Treatise Upon the Law Representing Parties to Suits in Equity.
- Cam, H. M. 1962. Law-Finders and Law-Makers in Medieval England. *Merlin Press*.
- Chorba, C. Evanson, B. H. 2010. Other Due Process Challenges to the Class Device. *Gibson Dunn*.
- Coffee, J. C. 1987. The Regulation of Entrepreneurial Litigation: Balancing Fairness and Efficiency in the Large Class Action. *University of Chicago Law Review* 54-877.
- Daujotas, R. 2016. Grupės ieškinys Lietuvoje – praktinės įgyvendinimo problemos. Vilnius: *Teisė* (101). DOI Nr. 2424-6050.
- Fitzpatrick, B. T. 2010. An Empirical Study of Class Action Settlements and Their Fee Awards. *Journal of Empirical Legal Studies*. Vol. 7.
- Gilles, M., Friedman, G. B. 2006. Exploding the Class Action Agency Costs Myth: The Social Utility of Entrepreneurial Lawyers. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol 106.
- Handler, M. 1971. The Shift from Substantive to Procedural Innovations in Antitrust Suits. *Columbia Law Review Association, Inc.* Vol. 71, No. 1.
- Hensler, D. R. 2009. The Globalization of Class Actions: An Overview. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 622, No. (1):7-29.
- Hodges, C. 2009. Backmatter: What Are People Trying to Do in Resolving Mass Issues, How Is It Going, and Where Are We Headed? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 622, No. 330, 335.
- Hodges, C. 2010. Collective redress in Europe: the new model. *Civil Justice Quart* Vol. 29(3):370–395
- Hutchinson, D, W. 1983. Class Actions: Joinder or Representational Device? *The University of Chicago Press*, Vol. 1983.
- Yeazell S. C. 1977. Group Litigation and Social Context: Toward a History of the Class Action. *Columbia Law Review*, Vol. 77, No. 6.
- Yeazell S. C. 1980. From Group Litigation to Class Action – Part II: Interest, Class, and Representation. *27 UCLA Law Review* 1067.
- Yeazell S. C. 1997. The Past and Future of Defendant and Settlement Classes in Collective Litigation. *Arizona Law Review*, Vol. 39:687.
- Yeazell S. C. 2018. *Lawsuits in a Market Economy: The Evolution of Civil Litigation*. Chicago, London: *The University of Chicago Press*. DOI Nr. 978-0-226-54642-1.
- James F., Hazard. G. 1977. *Civil Procedure*. 2d ed. 1977.
- Klein, F. Engel, F. 1927. *Der Zivilprozeß Österreichs*. Mannheim.

- Koch, H. 2001. Non-Class Group Litigation Under EU and German Law. *Duke Journal of Comparative and International Law*. Vol. 11.
- Lande, R. H., Davis, J. P. 2008. Benefits from Private Antitrust Enforcement: An Analysis of Forty Cases. *University of San Francisco Law Review*, 879, 906.
- Lastauskienė *et al.* 2020. Teisės teorija. Vilnius: *Vilniaus universiteto leidykla*. DOI Nr. 978-609-07-0417-2.
- Laužikas *et al.* 2003. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: *Justitia*. DOI Nr. 9986-567-91-2.
- Machovenko, J. 2009. XIII-XX a. Lietuvos teisinės sistemos istorija. Vilnius: *Vilniaus universiteto leidykla*. DOI Nr. 978-9955-33-422-4.
- Machovenko, J. 2019. Teisės istorija. Vilnius: *Vilniaus universiteto leidykla*. DOI Nr. 978-609-07-0282-6.
- Marcin, R. B. 1974. Searching for the Origin of the Class Action. *Catholic University Law Review*, Vol. 23, No. 3.
- Mikelėnas *et al.* 2020. Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis: 1 knyga. Vilnius: *Vilniaus universiteto leidykla*. DOI Nr. 978-609-07-0454-7.
- Miller, G. P. Issacharoff, S. 2008. Will Aggregate Litigation Come to Europe? *New York University School of Law*, No. 08-46.
- Nagy, C. I. 2019. Collective Actions in Europe. A Comparative, Economic and Transsystemic Analysis. Szeged: *SpringerBriefs in Law*. DOI Nr. 978-3-030-24222-0.
- Nekrošius, V. 2002. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: *Justitia*. DOI Nr. 9986-567-76-9.
- Pitkin, H. F. 1967. The Concept of Representation. Berkeley, Los Angeles, London: *University of California Press*.
- Pomerantz, A. L. 1970. New Developments in Class Actions – Has Their Death Knell Been Sounded? *American Bar Association*, Vol. 25, No. 3.
- Ramseyer, J. M., Rasmusen, E. B. 2010. Comparative Litigation Rates. Cambridge: *Harvard Law School*. DOI Nr. 1936-5357.
- Raudeliūnas, V. Baliulis, A. 1988. Lietuvos teisės paminklai III: Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai 1583-1655 m. Vilnius: *Mintis*.
- Reynolds, S. 1984. Kingdoms and Communities in Western Europe 900-1300. *Oxford University Press*.
- Russell, T. L. 2010. Exporting Class Actions to the European Union. *Boston University International Law Journal*, Vol. 28:141.

- Smith, H. E. 2000. Semicommon Property Rights and Scattering in the Open Fields. The University of Chicago Press for The University of Chicago Law School. *Journal of Legal Studies*, Vol. 29, No. 1.
- Sherman, E. F. 2002. Group Litigation under Foreign Legal Systems: Variations and Alternatives to American Actions. *DePaul Law Review*. Vol. 52, No. 2.
- Story, J. 1846. Commentaries on Equity Jurisprudence. Boston: *Press of Thurston, Torrey, and co.*
- Story, J. 1840. Commentaries on Equity Pleadings. Boston: *Freeman and Bolles, Printers.*
- Vansevičius, S. 1981. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai – teisiniai institutai pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus. Vilnius: *Mintis.*
- Westby, S. A. 2010. Associations to the Rescue: Revising the Consumer Class Action in the United States and Italy. *Transnational Law and Contemporary Problems*, Vol. 20, No. 1.
- Williams, R. C. 2015. Due Process, Class Action Opt Outs, and the Right not to Sue. *Columbia Law Review*, Vol. 115, No. 3.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

- Lietuvos aukščiausiojo teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-170-1075/2020.
- Lietuvos aukščiausiojo teismo 2019 m. vasario 14 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-40-313/2019.
- Lietuvos aukščiausiojo teismo 2010 m. lapkričio 10 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-442-2010.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 2 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 2-492/2009.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. liepos 10 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. E2-816-157/2015.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 7 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 2-692-407/2016.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika:

- AT&T Mobility v. Concepcion*, 563 U.S. 333 (2011).
- Bristol-Myers Squibb Co. v. Superior Court of California*, 582 U. S. (2017).
- Cent. States SE & SW Areas Health & Welfare Fund v. Merck-Medco Managed Care, L.L.C.*, 504 F.3d 229, 244-45 (2d Cir. 2007).
- Epic Systems Corp. v. Lewis*, 584 U. S. (2018).

Kurtz v. Kimberly-Clark Corp., 321 F.R.D. 482, 535-36 (E.D.N.Y. 2017).
Ramirez v. TransUnion LLC, No. 17-17244 (9th Cir. 2020).
Robinson v. Metro-North Commuter R.R., 267 F.3d 147, 155 (2d Cir. 2001).
Stinson v. City of N.Y., 282 F.R.D. 360, 369 (S.D.N.Y. 2012).
Phillips Petroleum Co. v. Shutts, 472 U. S. 797 (1985).
Wal-Mart Stores, Inc. v. Dukes, 564 U.S. 338, 131 S. Ct. 2541 (2011).
Halo Electronics., Inc. v. Pulse Electronics., Inc., 136 S. Ct. 1923 (2016).
Payment Card Interchange Fee & Merch. Disc. Antitrust Litig., 991 F. Supp. 2d 437 (E.D.N.Y. 2014).
Zenith Radio Corp. v. Hazeltine Research, Inc., 395 U. S. 100, 395 U. S. 130–131 (1969).

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

Van Gend en Loos v. Netherlands Inland Revenue Admin., Case 26/62, 1963 E.C.R. 5.
Rewe v. Landwirtschaftskammer Saarland, Case 33/76, 1976 E.C.R. 1989.
Courage Ltd. v. Crehan, Case C-453/99, 2001 ECR I-6297.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

Ashingdane v. United Kingdom, Case no. 8225/78, 28 May 1985, ECHR 8, Series A No. 93.
Wendenburg and Others v. Germany, Case no. 71630/01, 6 February 2003, ECHR 353.

Viduramžių ir Naujųjų laikų teismų praktika:

Martin, Rector of Barkway v. Parishioners of Nuthamstead. 1199. Ecclesiastical court of the province of Canterbury.
Churchwardens of Northwold v. Scot. 1581.
How v. Tenants of Bromsgrove. 1681.
Brown v. Vermuden. 1676.
Hilgay v. Wesnam. 1399.
West v. Randall et al. 1820. Circuit Court, D. Rhode Island. Fed. Cas. – 46, Case No. 17,424.

Kiti šaltiniai

BNS, lrytas.lt. 2021. S. Gentvilas: „CityBee“ – geras darnaus judėjimo pavyzdys, o nuo hakerių niekas neapsaugotas. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrytas.lt/it/visata/2021/05/01/news/juodoji-skyle-vartai-i-kita-visata--19167415/>>.

- BNS. 2021. Valstybė skyrė 11,6 tūkst. eurų grupės ieškiniui „CityBee“. *BNS*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1364886/valstybe-skyre-11-6-tukst-euru-grupes-ieskiniui-citybee>>.
- Bush G. H. W. 1992. Remarks on Disaster Assistance for Hawaii Following Hurricane Iniki. *Administration of George Bush*.
- Council of Bars and Law Societies of Europe. 2008. Charter of Core Principles of the European Legal Profession and Code of Conduct for European Lawyers. *CCBE*, Edition 2013.
- Dean, B. 2021. Social Network Usage and Growth Statistics: How Many People Use Social Media in 2021? *Backlinko*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://backlinko.com/social-media-users>>.
- Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. birželio 11 d. Rekomendacija Nr. 2013/396/ES dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų.
- Europos Sąjungos Komisija. 2013 m. birželio 11 d. Komisijos komunikatas Nr. COM(2013) 401 Final, Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Europos horizontaliosios kolektyvinių teisių gynimo sistemos kūrimas.
- European Commission Staff Working Document. Accompanying document to the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules – Impact Assessment, SEC(2008) 405, Brussels.
- European Parliament News. 2020. New rules to allow collective EU consumer action. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20200630STO82384/new-rules-to-allow-collective-eu-consumer-action>>.
- Hertel, T. 2020. Shaping the Boundaries of Collective Redress in Germany – a Glimpse of the Future Under an EU Representative Action Regime? *HSF Litigation Notes*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://www.herbertsmithfreehills.com/latest-thinking/shaping-the-boundaries-of-collective-redress-in-germany-%E2%80%93-a-glimpse-of-the-future>>.
- Identity Management Institute. 2020. Blackmailing With Stolen Private Information. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://identitymanagementinstitute.org/blackmailing-with-stolen-private-information/>>.
- Ilkevičiūtė, J. 2021. Dobrovolska apie „CityBee“ klientų pavogtus duomenis: rizika, kad jie bus panaudoti, yra, bet ji labai žema. *LRT.lt*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir->

it/11/1345721/dobrovolska-apie-citybee-klientu-pavogtus-duomenis-rizika-kad-jie-bus-panaudoti-yra-bet-ji-labai-zema>.

Young, K. 2017. Gen Z Spending Over 3,5 Hours on Mobiles Daily. *Global Web Index*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://blog.globalwebindex.com/chart-of-the-day/gen-z-spending-3-5-hours-mobiles-daily/>>.

Lapėnienė, J. 2021. Kada tiksliai buvo pavogti „CityBee“ klientų duomenys? Atsakymas gali lemti 20 mln. eurų baudą. *LRT televizijos laida „Savaitė“*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1349079/kada-tiksliai-buvo-pavogti-citybee-klientu-duomenys-atsakymas-gali-lemti-20-mln-euru-bauda>>.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė. 2011 m. liepos 13 d. Nutarimas Nr. 885. Dėl grupės ieškinio koncepcijos patvirtinimo.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnio pakeidimo ir kodekso papildymo 261¹ straipsniu bei XXIV¹ skyriumi įstatymo projekto aiškinamasis raštas.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 56, 93, 268, 306, 441¹, 441², 441³, 441⁴, 441⁵, 441⁶, 441⁷, 441⁸, 441⁹, 441¹⁰, 441¹¹, 441¹², 441¹³, 441¹³ ir 441¹⁶ straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 12, 13, 22, 22¹, 22², 30 ir 34 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildomo 13¹ straipsniu ir 31, 35 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymu projektų aiškinamasis raštas.

The European Consumer Organization. 2021. BEUC files complaint against TikTok for multiple EU consumer law breaches. *BEUC*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01] Prieiga per internetą: <<https://www.beuc.eu/publications/beuc-files-complaint-against-tiktok-multiple-eu-consumer-law-breaches/html>>.

The United States Bureau of Justice Statistics. 2005. Punitive Damages in Civil Trials. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01] Prieiga per internetą: <<https://www.bjs.gov/index.cfm?ty=tp&tid=45111>>.

Viluckas, P. 2021. Advokatė: prie aljanso ieškinio bendrovei „CityBee“ prisijungė apie 900 žmonių. *BNS*. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-05-01] Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1356376/advokate-prie-aljanso-ieskinio-bendrovei-citybee-prisijunge-apie-900-zmoniu>>.

Walters, M. 2018. VW action prompts new call for 'opt-out' group claims. *The Law Society Gazette*, 2018. [Interaktyvus. Žiūrėta: 2021-04-29]. Prieiga per internetą: <<https://www.lawgazette.co.uk/law/vw-action-prompts-new-call-for-opt-out-group-claims/5067151.article>>.

SANTRAUKA

Grupės ieškinys

Kęstutis Platūkis

Šiame magistro darbe analizuojamos grupės ieškinio instituto Europoje nepritaipimo priežastys. Ieškant šių priežasčių, dėmesys krypsta į itin seną bylinėjimosi grupės istoriją, grupės ieškinys lyginamas su procesinio bendrininkavimo institutu, lyginamas grupės ieškinio atsiradimas, taikymas JAV, ES bei Lietuvoje. Taip pat, aptariamos galimos grupės ieškinio instituto vystymosi kryptys sparčiai plėtojantis skaitmenizacijai.

Atlikta išsami analizė leido padaryti svarbias išvagas. XII a. menanti bylinėjimosi grupės istorija, nors ir turi panašią koncepciją dabartiniam grupės ieškinio institutui, vis dėlto, negali būti siejama su šiandieninio grupės ieškinio institutu bei sėkmingu jo taikymu. Vis dėlto, vėliau pastebėta, kad XIX a. atgimęs grupės ieškinys JAV buvo būtent iš naujo atrastas, pritaikytas modifikavus senąją bylinėjimosi grupėse praktiką. Kita, nepaisant panašumų, procesinis bendrininkavimas negali būti tapatinamas su grupės ieškinio institutu dėl savo masiškumo, kuris įprastai lemia labai išsiskiriančius procesus. Taigi, bendrininkavimo institutas taip pat neturėtų būti tapatinamas su grupės ieškinio institutu. Trečia, ryškiai pastebimas grupės ieškinio modelis JAV yra sėkmingas dėl keleto priežasčių: tai yra senas ir jau nuo seno susiformavęs institutas, be to, JAV laisvai taiko opt-out modelį, kurio pagalba lengvai pritraukiamas didelis ieškovų skaičius, XX a. viduryje vykusio civilinio proceso privatizavimo reforma bei benroji teisės tradicija lėmė tai, kad grupės ieškinys JAV pritraukia didelį profesionalių advokatų dėmesį, taip pat, viešojo intereso gynimo atžvilgiu sistema JAV yra decentralizuota, todėl grupės ieškinys yra priemonė apsaugoti vartotojų teises, konkurencijos taisyklių kontrolę ir kt. Deja, Europoje, įskaitant ir Lietuvą, sėkmingą JAV grupės ieškinį lemiančios priežastys yra nėgyvendintos. Europoje vis dar priešinamasi JAV modeliui nepateikiant jokių alternatyvų. Europa neturi grupės ieškinio tradicijų, įtartinais žiūrėta į opt-out modelį, nesukuriamos finansinės paskatos profesionalams imtis šių sunkių bylų, be to, europinė tradicija sieja viešojo intereso apsaugą išimtinai su valstybės pareiga. Šios priežastys, deja, užkerta ir panašiu dar kurį laiką užkirs kelią vis aktualejančio efektyvaus grupės ieškinio instituto kūrimui Europoje.

Vis dėlto, spartėjanti skaitmenizacija vers valstybes ieškoti joms tinkamų efektyvių grupės ieškinio modelių. Idėjų koks galėtų būti sėkmingas grupės ieškinio modelis galima semtis tiek iš senosios bylinėjimosi grupėse praktikos, tiek iš sėkmingo JAV modelio. Grupės ieškinio institutas yra išties įdomus senovinis viduramžių laikus menantis instrumentas, kurio poreikis staiga neregėtai vėl išaugo moderniaisiais XXI a. laikais.

SUMMARY

Class Action

Kęstutis Platūkis

In this master's thesis the author analyses the class action device reluctance in Europe. Pursuing the answers the author aims at ancient group litigation, comparison and aspects of class action with joinder of parties, U.S., Lithuanian, EU class action practise. In the last part, possible developments of class action are being examined in the era of digitalization.

Several important conclusions of the work must be mentioned. Although the concept of ancient group litigation is similar to class action concept nowadays, these procedural devices cannot be aligned because of extreme differences of social, economic and human right status earlier in history. Therefore, group litigation is not one of the reasons of successful class action application device today. The numerosity of class action device also makes it difficult to align the device with joinder of parties, yet its similarity can be easily argued. Nevertheless, these procedural devices are also majorly different. The U. S. tradition of class action, dating since the 19th century, opt-out model, financial incentives to attorneys and public interest being protected as well by the private sector itself, make combination that grants class action success. Europe, including Lithuania, is failing to accomplish every single one of these mentioned criterias: there is no tradition, opt-out model is still not favorable, there are no incentives to the attorneys to take up the work, and, public interest protection is viewed as the prerogative of the state. If the U.S. traditions foster class actions, European traditions slow it greatly.

However, the quick paced digitalization will force the states around the globe to find their model of an effective class action device. The ideas what would it look like might be taken from an ancient practise as well as the U. S. success. The group litigation is indeed a very old and fascinating procedural rule which, all of a sudden, became very important in the modern 21st century.